

ЦЕНТРАЛЬНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ

Центр заочної та дистанційної

Кафедра “Економіка, менеджмент та комерційна діяльність”

Допущена до захисту:

Завідувач кафедри ЕМтКД

к.е.н., доцент

Тетяна РЯБОВОЛИК

“ 03 ” січня 2024 р.

(протокол засідання кафедри ЕМКД №10
від 03 січня 2024 р.)

Кваліфікаційна робота

за другим (магістерським) рівнем вищої освіти:

на тему: “Формування стратегії розвитку регіону ”

Виконав: здобувачка вищої освіти ІІ
курсу магістратури, групи ПА-22МЗ
спеціальності 281 «Публічне
управління та адміністрування»
ОПП «Публічне управління та
адміністрування»

Олена СОКОЛ

Керівник: к.е.н., проф. кафедри ЕМКД

Анна ЛЕВЧЕНКО

Рецензент: д.е.н., професор

Наталія ШАЛІМОВА

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ	7
1.1. Теоретичні основи управління соціально-економічним розвитком регіону	7
1.2. Принципи та методи управління соціально-економічним розвитком регіону	12
1.3. Теоретичні основи стратегічного управління соціально-економічним розвитком регіону	20
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ	32
2.1. Характеристика ресурсного потенціалу Кіровоградської області	32
2.2. Дослідження стану та тенденцій економічного розвитку Кіровоградської області	40
2.3. Аналіз основних показників розвитку соціальної сфери Кіровоградської області	52
РОЗДІЛ 3. ОСНОВНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ	64
3.1. Напрями удосконалення стратегії розвитку Кіровоградської області в умовах військового стану	64
3.2. Стратегічні напрями розвитку індустріальних парків на території Кіровоградської області в умовах військового стану	73
ВИСНОВКИ	82
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	85
ДОДАТКИ	93

ВСТУП

Процес переходу до ринкових відносин значною мірою визначається економічним розвитком держави в цілому та її регіонів. Тому все більшої актуальності набуває проблема розробки загального механізму розвитку, що гарантує ефективний розвиток регіональної економіки та визначення його складових.

Економічні та соціальні конфлікти в перехідних економіках стрімко набувають серйозного характеру, що посилює потребу в сучасній системі наукового управління на всіх рівнях національної економіки, в тому числі і на регіональному рівні. Вирішення регіональних проблем повинно базуватися на комплексній концептуальній основі, що включає глибокі теоретичні дослідження з питань регіонального розвитку та регіональної політики.

Внаслідок дії різних історичних, природно-географічних та економічних чинників поступово збільшуються регіональні диспропорції у можливостях економічного розвитку та соціального захисту населення в регіонах України. Це пов'язано, насамперед, з відсутністю належних механізмів регулювання цього процесу, стимулювання діяльності місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування та мешканців, прискорення регіонального розвитку на основі повного використання природного, економічного, людського та науково-технічного потенціалу.

З поглибленням адміністративної децентралізації висока адміністративна ефективність на регіональному рівні стає ключовою передумовою прискорення трансформації країни та підвищення рівня життя населення. У зв'язку з цим на сучасному етапі розвитку України особливо важливим завданням є розробка механізмів, які дозволять підвищити ефективність управління регіональними соціально-економічними процесами та забезпечити її високий рівень у майбутньому.

Різні аспекти проблеми підвищення ефективності управління

соціально-економічним розвитком регіонів знайшли відображення в працях багатьох вітчизняних та зарубіжних учених: Б. Данилишина, М. Долішнього, С. Дорогунцова, А. Єпіфанова, Л. Кузьменко, О. Левченка, А. Мазура, Л. Масловської, Г. Мостового, Я. Олійника, В. Павлова, В. Поповкіна, М. Фащевського, А. Чемериса, Л. Чернюк, А. Чистобаєва, М. Чумаченка, А. Швєцова та інших.

Проте, незважаючи на різноманітність наукових робіт і не применшуючи важливості внеску зазначених учених, слід зазначити, що теоретичні та практичні аспекти стратегічного управління соціально-економічним розвитком регіонів все ж таки досліджені недостатньо, зокрема розробка методологічних підходів щодо комплексної оцінки стратегічного управління соціально-економічним розвитком регіону, вдосконалення компетенції органів управління регіоном, а також обґрунтування організаційно-економічного механізму системи стратегічного управління регіоном в умовах становлення ринкових відносин та формування місцевого самоврядування. Значущість наукових досліджень щодо проблеми формування стратегії соціально-економічного розвитку регіону визначили актуальність даної кваліфікаційної роботи.

Метою кваліфікаційної роботи є дослідження ефективності управління соціально-економічним розвитком на рівні регіону через аналіз показників соціально-економічного розвитку Кіровоградської області, розробка рекомендацій щодо підвищення ефективності управління соціально-економічним розвитком регіону, зокрема за рахунок інструментарію стратегічного управління.

Досягнення даної мети обумовило необхідність вирішення наступних завдань:

- визначити сутність та принципи формування стратегії соціально-економічного розвитку регіону та управління ним;
- обґрунтувати критерії та показники стратегічного управління соціально-економічним розвитком регіону;

- дати оцінку стану управління розвитком Кіровоградського регіону та обґрунтувати систему заходів щодо підвищення її рівня;
- вдосконалити організаційно-економічний механізм стратегічного управління соціально-економічним розвитком регіону.

Реалізація означених завдань обумовило отримання положень новизни, які полягають у наступному:

- обґрунтування науково-методичних засад удосконалення стратегії регіонального розвитку в умовах настання військового стану в країні;
- удосконалення механізмів реалізації стратегії в контексті погіршення логістичних зв'язків та економічного становища на регіональному рівні.

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи стали процеси, що впливають на стратегічний соціально-економічний розвиток регіону, показники розвитку економіки регіону, проблеми управління регіональним соціально-економічним розвитком.

Предметом дослідження кваліфікаційної роботи є теоретико-методологічні та прикладні проблеми стратегічного управління соціально-економічним розвитком регіону.

У процесі виконання кваліфікаційної роботи використовувалися наступні методи: системний підхід, аналіз і синтез, узагальнення – для дослідження теоретико-методологічних засад ефективності управління соціально-економічним розвитком регіону; статистичний аналіз, порівнянь, систематизація – для оцінки ефективності управління регіоном; проблемно-цільовий, організаційного моделювання – для обґрунтування практичних рекомендацій щодо підвищення ефективності управління соціально-економічним розвитком регіону.

Інформаційною базою для написання кваліфікаційної роботи були використані законодавчі та нормативно-правові акти України, матеріали законодавчих органів влади України, Державної служби статистики України, наукова література, періодичні видання та матеріали конференцій.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

1.1. Теоретичні основи управління соціально-економічним розвитком регіону

Розвиток сучасної економіки зумовлює необхідність ефективного управління на регіональному рівні. Об'єктом такого управління є регіональна економіка та всі процеси, пов'язані з нею, а суб'єктом - сам регіон. Латинське слово "регіон" означає область, територія або місцевість. Регіон визначався як значна частина території країни з певним напрямом розвитку продуктивних сил, що базується на більш-менш однорідних природних умовах і поєднанні природних ресурсів та матеріально-технічної, виробничої і соціальної інфраструктури.

З часом поняття "регіон" розширилося від підсистеми загальнодержавного соціально-економічного комплексу до відносно самостійної частини загальнодержавного соціально-економічного комплексу з повним циклом відтворення, особливими проявами стадій відтворення та специфічними рисами соціально-економічних процесів, що там відбуваються. Як наслідок, при визначенні регіонів проводяться не тільки економічні, але й адміністративні відмінності. Такий підхід наразі є найбільш поширеним" [18].

На жаль, у сучасній науковій літературі немає єдиного визначення поняття "регіон". Спеціально для розкриття теми цієї статті слід визначити це поняття як об'єкт управління економікою.

Таким чином, регіон - це адміністративно визначена частина території країни, що характеризується спільністю природних, соціально-економічних, національно-культурних та інших умов, єдністю відтворювального процесу і єдиною системою управління.

Регіональний розвиток є багатовимірним і багатогранним процесом і

може розглядатися з точки зору різних соціальних та економічних цілей.

Стосовно регіонів, термін «розвиток» часто вживається в таких поєднаннях: економічний розвиток регіону, соціально-економічний розвиток, регіональний розвиток. У кожному з цих випадків під розвитком мається на увазі якась прогресивна зміна в економічній чи соціальній сфері. Якщо зміна кількісна, це означає зростання певних чинників, в такому випадку говорять про економічне зростання. При якісній зміні мова йде про структурні зміни або про придбання економічною системою нових характеристик, раніше їй не властивих [48]. Розвиток завжди має спрямованість, визначену метою або системою цілей. Якщо ця спрямованість позитивна, то говорять про прогрес, якщо негативна, то про регрес, або про депресію. Власне, сама природа розвитку завжди вимагає наявності певної визначеної мети.

Як бачимо, розвиток є поняттям багатограним. В даній роботі пропонується приділити увагу саме соціально-економічному розвитку регіону, адже разом із суто економічними характеристиками нерідко розглядають соціальні параметри розвитку, що давно вже стали повноправними показниками в оцінці ступеня розвитку будь-якого регіону.

Вивчення праць провідних економістів дає підстави розглядати процес соціально-економічного розвитку не тільки з позицій зміни економічних та соціальних параметрів системи, а й з точки зору управління даним процесом.

Отже, ми з'ясували, що розвиток – це прогресивна, якісна та/або кількісна зміна, що відбувається в процесі досягнення певних цілей. Тому можна сказати, що соціально-економічний розвиток регіону – це прогресивна, якісна та/або кількісна зміна соціальних та економічних показників, що відбувається в процесі управління регіоном.

Соціально-економічний розвиток є багатовимірним процесом і повинен розглядатися в контексті низки соціальних та економічних цілей, таких як збільшення виробництва, підвищення доходів населення, поліпшення якості охорони здоров'я та освіти, зміна менталітету громадян,

традицій та звичаїв.

З точки зору регіонального управління, держава відповідає за територіальне управління галузями економіки регіону, соціальною інфраструктурою, природним середовищем, населенням, трудовими ресурсами та всіма адміністративно-територіальними одиницями, що входять до складу регіону.

Це пов'язано з тим, що національна економіка є складною унітарною структурною системою, в якій окремі елементи поєднуються в певних пропорціях, що забезпечує раціональну структуру національної економіки та її територіальних підсистем і, відповідно, ефективність їх функціонування.

Управління соціально-економічним розвитком регіону можна визначити як сукупність організаційних, правових, економічних і соціальних заходів, що здійснюються державою відповідно до поточних і стратегічних цілей з метою сприяння соціально-економічному розвитку регіону, раціональному використанню природного, виробничого і трудового потенціалу, поліпшенню умов життя населення та забезпеченню екологічної безпеки.

Управління соціально-економічним розвитком здійснюється за допомогою регіональної політики, що охоплює як економічні, так і соціальні, демографічні, екологічні, науково-технічні аспекти [68].

Суб'єктами національної регіональної економічної політики є центральні та місцеві органи влади і місцевого самоврядування, які вирішують питання соціально-економічного розвитку регіонів у межах своєї компетенції.

Об'єктами національної регіональної економічної політики є регіональні одиниці, в яких здійснюється державне управління та місцеве самоврядування. Склад цих об'єктів визначається адміністративно-регіональним устроєм та економічним районуванням України.

Національна регіональна економічна політика передбачає поєднання координуючої ролі держави і широких повноважень регіональних

адміністрацій та органів місцевого самоврядування для забезпечення збалансованого економічного розвитку і стабілізації соціально-економічної ситуації в кожному регіоні.

Цілями державної регіональної економічної політики є:

- ефективне використання природно-ресурсного, трудового та науково-технічного потенціалу кожного регіону та примноження національного багатства на основі тісного міжрегіонального співробітництва;
- поступове вирівнювання рівнів соціально-економічного розвитку регіонів, підвищення ефективності регіонального поділу праці, раціоналізація системи розселення та послідовне здійснення заходів щодо врахування економічних, соціальних, історико-культурних та інших особливостей регіонів при проведенні регіональних економічних реформ;
- підтримання внутрішньорегіональної збалансованості економічного розвитку, екологічних умов, соціально-демографічних і суспільно-політичних процесів" [68].

Основні напрями регіональної економічної політики України визначаються Верховною Радою - вищим законодавчим органом України. Верховна Рада затверджує концепцію розвитку країни в цілому та концептуальні підходи до економічного розвитку окремих регіонів.

Розроблення регіональних програм соціально-економічного розвитку є особливо важливим в умовах реструктуризації економіки, що потребує перенавчання та перерозподілу сотень тисяч економічно активного населення і створення для них нових робочих місць.

Основними складовими механізмів регулювання соціально-економічного розвитку є такі [45]:

- нормативно-правова база;
- бюджетно-фінансове регулювання регіонального розвитку та селективна державна підтримка окремих регіонів;
- національна податкова політика, національні регіональні програми;
- регіональні програми соціально-економічного розвитку;

- створення та розвиток особливих економічних зон в окремих регіонах;

- розвиток міжрегіонального і транснаціонального співробітництва.

Стратегічні плани регіонального розвитку відіграють важливу роль в управлінні соціально-економічним розвитком регіону. Основними цілями регіонального планування є забезпечення оптимального розвитку народного господарства регіону, регіональний розвиток і спеціалізація, встановлення оптимальних співвідношень, ефективне використання трудових, природних ресурсів і продуктивних сил, раціональний розподіл продуктивних сил у межах єдиного народногосподарського комплексу.

Стратегічне планування регіонального розвитку включає такі етапи:

- 1) формування концепції регіонального розвитку,
- 2) визначення базових показників
- 3) формування системи цільових програм.

Відповідно до Закону України "Про національне прогнозування та формування програм економічного і соціального розвитку України" [1], усі адміністративні райони розробляють прогноз соціально-економічного розвитку на п'ять років і програму економічного і соціального розвитку на один рік.

Прогноз соціально-економічного розвитку регіону - це аналіз та оцінка соціально-економічного розвитку регіону за попередній період, виявлення тенденцій і проблем економічного та соціального розвитку, використання економічного потенціалу регіону, екологічної ситуації, прогноз стану регіонального ринку основних видів товарів і послуг, напрями розв'язання проблем соціально-економічного розвитку регіону, цілі та пріоритети регіонального розвитку, регіональний відображає основні показники соціально-економічного розвитку регіону.

Варто зазначити, що управління соціально-економічним розвитком регіону, яке є важливою складовою державної регіональної політики, є невід'ємною частиною соціально-економічних перетворень, що відбуваються

в нашій країні протягом останніх років. Становлення та економічної безпеки України значною мірою залежить від ставлення держави до вирішення регіональних проблем і правильного вибору основних напрямів регіональної економічної політики.

1.2. Принципи та методи управління соціально-економічним розвитком регіону

Регіональне управління - це управління розвитком і функціонуванням. Регіональне управління відрізняється від усіх інших видів управління в адміністративній сфері тим, що воно виражається в інтегрованому функціонуванні галузевого, державного, регіонального (автономного) та міжгалузевого управління.

Регіональне управління базується на розумінні того, що:

- а) регіони мають складну структуру;
- б) компоненти регіональної системи потребують розробки специфічних механізмів управління ними;
- в) ці механізми повинні бути взаємоузгодженими.

Управління на регіональному рівні базується на певних методологічних принципах, серед яких:

1. Принцип управління за цілями. Цілі управління впливають з переваг, притаманних об'єкту управління. Оскільки об'єктом управління є територія, то його інтереси визначаються інтересами мешканців території (матеріальний добробут, потенціал розумового розвитку, фізичне здоров'я і, в цілому, високий рівень якості життя). При цьому цілі регіонального розвитку мають бути кількісно визначені, конкретизовані та впорядковані за термінами їх реалізації.

2. Принцип використання регіональних переваг у регіональному поділі праці. Суть цього принципу полягає в тому, що система управління регіональним розвитком повинна забезпечувати використання природно-

кліматичних, соціальних та економічних переваг регіону в регіональному поділі праці і водночас сприяти комплексному розвитку регіональної економіки. Вплив цього принципу проявляється в мобілізації факторів для використання можливостей, що створюються регіональною близькістю промислових підприємств. Це призводить, по-перше, до агломераційних ефектів під час будівництва та реструктуризації внаслідок економії на будівництві та експлуатації міжгалузевих суспільних послуг. По-друге, регіональна близькість є передумовою для створення та функціонування міжгалузевих об'єктів, що спеціалізуються на обслуговуванні всіх галузей промисловості в регіоні, незалежно від їх міжгалузевої приналежності. У цьому випадку виникають ефекти спеціалізації та кооперації, які дозволяють виробляти певну продукцію з меншими витратами, ніж фрагментарне дрібномасштабне виробництво. Аналогічних ефектів можна досягти шляхом організації кооперації та інтеграції виробництва в регіоні.

Система регіонального управління повинна гарантувати ефективне використання різних місцевих ресурсів, таких як трудові, паливно-енергетичні, матеріально-сировинні, економіко-географічні, земельні, кліматичні та біологічні. Зростанню національного економічного ефекту сприяє збільшення споживання відносно дешевих і надлишкових місцевих ресурсів. Цей ефект досягається за рахунок економії витрат порівняно з їх використанням в інших регіонах, де ці ресурси є більш дефіцитними або дорогими.

3. Принцип поєднання інтересів усіх структур, залучених до процесу територіального відтворення. Цей принцип відображає наявність власного інтересу у кожній структурі і передбачає існування об'єктивних протиріч між ними. Основною вимогою до механізму управління суспільним відтворенням є створення таких умов функціонування, які забезпечують досягнення певного балансу інтересів усіх структур, що взаємодіють у процесі територіального відтворення.

4. Принцип економічної автономії характеризується не тільки

відсутністю директивного втручання держави в регіональні справи. Він визнає різні форми власності і відображає економічну незалежність усіх власників. Крім того, економічна самостійність передбачає чіткий розподіл повноважень і управлінських функцій між різними рівнями влади та необхідність створення фінансово-економічних умов для їх реалізації.

5. Принцип самостійної прибутковості означає, що розвиток регіону має здійснюватися переважно за рахунок доходів, що генеруються всередині регіону.

6. Взаємозв'язок між ефективністю економічного розвитку регіональної економіки та створенням ресурсної бази для соціального та загальноекономічного розвитку регіону. Відповідно до цього принципу повинні враховуватися і використовуватися економічні вигоди, які стимулюють економічний розвиток і підвищують його ефективність.

7. Принцип відповідальності за виконання управлінських функцій. Він відображає сутність і зміст управління на рівні регіонів саме на цьому рівні.

Реалізація всієї цієї системи принципів є необхідною умовою створення надійної та стійкої системи управління. Всі ці принципи повинні бути закладені в основу нормативно-правового законодавства, яке в першу чергу формує контури системи управління регіональною економікою і визначає вибір тих чи інших інструментів і важелів механізму управління.

Форми і методи управління соціально-економічними процесами на регіональному рівні визначаються, з одного боку, загальнодержавною економічною політикою, а з іншого - регіональною політикою, яка враховує специфіку регіонального розвитку. У наукових дослідженнях економістів-регіоналістів аналізуються різні методи управління регіональною економікою.

Залежно від ознак, покладених в основу їх класифікації, можна виділити наступні групи методів управління:

- прямі та непрямі методи впливу на ринкові процеси;
- загальноекономічні та селективні впливи;

- різні канали впливу - економічні та адміністративні;
- податкові, бюджетні, кредитні, фіскальні, цінові, антимонопольні, зовнішньоекономічні та інституційні.

Основними формами прямого впливу на регіональний економічний розвиток є: планування та прогнозування, бюджетне фінансування економічних і соціальних цільових програм та інвестиційних проектів розміщення замовлень у місцевих підприємств для місцевих потреб, надання грантів окремим підприємствам, що працюють у складних соціально-економічних умовах; роздержавлення підприємств, наприклад, шляхом націоналізації або приватизації.

Непрямим впливом на процес економічного розвитку в регіоні є:

- створення умов для залучення інвестицій з інших регіонів та з-за кордону;
- створення умов для залучення інвестицій з інших регіонів та з-за кордону;
- компенсація додаткових витрат, понесених певними організаціями на вирішення місцевих проблем;
- надання податкових пільг для підприємств, що виконують соціальні функції;
- запровадження диференційованих норм амортизації для сприяння технологічній реструктуризації та модернізації виробництва;
- регулювання цін на продукцію державного сектору, монополій, соціально значущі товари тощо.

Регіональні органи влади можуть використовувати загальноекономічні або селективні методи управління, залежно від ступеня їх необхідного впливу на соціально-економічні процеси. При цьому загальноекономічні інструменти (наприклад, бюджетно-податкові, цінові, кредитно-фінансові) забезпечують вплив на всіх економічних суб'єктів регіону, тоді як селективні інструменти мають цільовий, вибірковий характер і впливають на певні групи суб'єктів (наприклад, регулювання різних місцевих ставок податків і

зборів для конкретних цілей).

У системі методів управління соціально-економічним розвитком регіону важливим є вибір оптимального поєднання адміністративних та економічних методів.

Адміністративні методи управління регіональною економікою базуються на відносинах влади і підпорядкування, притаманних регіональній системі. Компетентні регіональні органи влади здійснюють адміністративну діяльність, спрямовану на координацію діяльності економічних організацій в регіоні. Адміністративні методи забезпечують реалізацію або домінування загальних інтересів регіону (інтересів регіональної системи в цілому), а не інтересів окремих суб'єктів регіональної економіки.

Методи адміністративного контролю мають наступні форми:

- прямі адміністративні розпорядження, обов'язкові для виконання рішення, що впливають на певні ситуації, які виникають у суб'єктів господарювання в регіоні;
- встановлення правил, що регулюють діяльність підприємств і організацій різних форм власності, які діють на території (нормативне регулювання);
- вплив через формулювання рекомендацій, контроль (наприклад, фінансово-бюджетний) та інспектування (наприклад, перевірка дотримання національних стандартів).

Адміністративні методи ґрунтуються на дотриманні обов'язкових правил і можуть використовувати примусову силу проти окремих підприємств, які порушують встановлені правила.

Місцеві органи влади мають право використовувати широкий спектр адміністративних методів управління, які впливають як на діяльність окремих підприємств та організацій, так і на місцеву економіку в цілому. До адміністративних методів управління належать:

- визначення умов придбання, створення та перетворення об'єктів комунальної власності;

- визначення умов придбання, створення та перетворення об'єктів права комунальної власності;
- затвердження переліку об'єктів права комунальної власності;
- визначення умов та порядку експропріації та приватизації комунальних підприємств;
- визначення порядку та умов створення, перепрофілювання та розміщення на своїй території об'єктів інфраструктури;
- встановлює порядок державної реєстрації комерційних організацій; та встановлює порядок видачі дозволів на здійснення певних видів діяльності;
- встановлює правила використання природних ресурсів та призупинення господарської діяльності у разі порушення екологічних, санітарних та будівельних норм;
- встановлює процедури надання та вилучення земельних ділянок;
- розміщення на території підприємств з різними формами власності.

До найбільш ефективних методів адміністративного контролю можна віднести: обмеження масштабів та сфери діяльності окремих виробників (обмеження виробництва окремих видів товарів, обмеження ринкової частки окремих виробників); пряма участь у діяльності підприємств (безпосередня участь у розробці та фінансуванні проектів, втручання в управління, де держава має контрольний пакет акцій); та участь у формуванні попиту на певні види товарів (державні закупівлі, прямі субсидії та допомога виробникам, пряме фінансування розробки нових видів товарів).

За допомогою адміністративних методів регіональні органи влади можуть контролювати і регулювати процеси приватизації, формування і розвиток комунальних підприємств і організацій, розміщення нових підприємств у регіоні, залучення іноземного капіталу, використання місцевих природних ресурсів і соціальні процеси.

Адміністративні методи повинні використовуватися разом з економічними, їх оптимальне поєднання може забезпечити нормальне

функціонування регіональної економіки.

Назвемо основні особливості адміністративних та економічних методів управління регіональною економікою.

Адміністративні методи базуються на цілеспрямованій роботі, спрямованій на досягнення цілей системи шляхом створення чіткої структури, прийняття управлінських рішень та створення умов для їх реалізації. Ці методи являють собою прямий вплив на об'єкт управління і спрямовані в першу чергу на інтереси органу управління. Суб'єкт управління є основним органом, відповідальним за процес прийняття рішень, а права об'єкта управління можуть бути обмежені.

Адміністративні накази зазвичай є чіткими, вимагають обов'язкового виконання і не допускають значних відхилень від наказу.

На відміну від адміністративного, економічний підхід ґрунтується на загальних правилах поведінки та варіантах економічної стратегії. Він впливає на об'єкт управління і враховує економічні інтереси підприємств з різними формами власності.

Економічний метод передбачає повну самостійність суб'єктів регіональної економіки, спонукає їх брати на себе високий ступінь відповідальності за дії, які вони здійснюють, та їх наслідки, готувати альтернативні рішення та обирати найкращі з них в інтересах кожного суб'єкта з урахуванням допустимих економічних ризиків. Суть економічного методу полягає у створенні механізму ефективного функціонування регіональної економіки шляхом опосередкованого впливу на економічні інтереси суб'єктів господарювання регіону через такі інструменти, як податки, кредити та субсидії у встановлених владою рамках, по можливості без прямого втручання органів управління.

Економічні методи управління базуються на використанні систем стимулювання, які визначають економічні інтереси регіональних підприємств і організацій та їх відповідальність за наслідки прийнятих рішень і заохочують їх до участі в реалізації завдань комплексного

соціально-економічного розвитку регіону.

Іншими інструментами економічного управління є такі:

Регулювання цін і тарифів на окремі види товарів і послуг (контроль за цінами на сировину, енергоносії, дворівневі ціни для виробників і споживачів).

Заохочення збільшення пропозиції певних видів товарів (надання пільг виробникам, субсидії на засоби виробництва, прискорена амортизація, зниження податкових ставок або повне звільнення від податків, дозвіл на створення страхових фондів, що не оподатковуються, підтримка підготовки кадрів).

Стимулювання інвестиційної активності виробників (державні гарантії за кредитами комерційних банків, оренда або продаж державного майна (земельних ділянок та виробничих фондів) на пільгових умовах, вільний доступ до державних патентів та іншої науково-технічної інформації, створення спеціальних регіональних фондів для перепрофілювання виробництва, різні форми взаємодії науки і виробництва (стимулювання дій).

Сприяння обмеженню попиту на окремі види продукції (регулювання цін, скасування пільг на цю продукцію).

1.3. Теоретичні основи стратегічного управління соціально-економічним розвитком регіону

Стратегічне управління є основою стабільного розвитку та стійкості економічної системи і вже понад 20 років є одним із загальновизнаних напрямів розвитку економічної науки в індустріально розвинених країнах. За цей час було видано не один десяток монографій і підручників з цієї тематики, виходять спеціалізовані журнали, сформувалися наукові школи і течії.

Нова економічна ситуація змусила дослідників і практиків нашої країни шукати адекватні форми, методи та інструменти стратегічного управління в

регіоні і, зокрема, застосовувати до регіональної системи принципи і методи стратегічного управління, що застосовуються на рівні підприємства, спираючись на досвід інших країн. Ми усвідомлюємо, що важко встановити прямі аналогії між соціально-економічною системою регіону та економічною системою, якою є підприємство, але вивчення зарубіжних теорій і методологій стратегічного управління та планування, розробка національних концепцій стратегічного управління є необхідними для методологічної адаптації та вивчення на рівні регіональних досліджень.

Основи сучасних теорій і методологій стратегічного управління почали формуватися у другій половині 20 століття, значний внесок у становлення та розвиток цього напрямку управлінських досліджень зробили І. Ансофф, П. Друкер, Б. Карлофф, Г. Мінцберг та М. Портер. Їхні праці лягли в основу класичної теорії стратегічного планування та стратегічного менеджменту. Засновники стратегічного менеджменту були не тільки теоретиками. Перш за все, слід згадати роботи таких консалтингових фірм, як Boston Consulting Group, McKinsey та Arthur D. Little. Назви цих фірм стали брендами завдяки новим інструментам стратегічного управління та планування, які вони розробили та використовували.

Спробу узагальнити та осмислити дослідження у сфері стратегічного менеджменту зробила "Школа стратегії" Г. Мінцберга [6].

Вони виділили десять основних наукових шкіл, поділених на три групи, і дали визначення, які описують основне бачення стратегічного управління як парадигми та процесу його прихильниками. Безумовно, виникнення і розвиток шкіл стратегії значною мірою пов'язане з різними етапами розвитку стратегічного менеджменту. В останні роки, у зв'язку з переходом від стратегічного планування до стратегічного управління, все більшого значення набуває емпіричне дослідження стратегічних процесів у контексті організаційних та міжгалузевих відносин.

Загальною тенденцією розвитку стратегічного менеджменту є перехід від "планової" функції управління до "організаційної". Спостерігається не

тільки зростаючий інтерес до теорії систем і гнучких організаційних форм, але й зсув у бік більшого акценту на організацію в структурній переорієнтації стратегічного управління. Ключові компетенції - це колективні конструкції, які охоплюють багато індивідуальних компетенцій і формують цілісну, загальнокорпоративну здатність вирішувати стратегічні проблеми. Прихильники цього підходу вважають, що стратегічне управління має бути повністю трансформоване в управління ключовими компетенціями.

Регіон можна вважати існуючим, якщо він формує організаційну основу економіки. У загальних рисах економічний регіоналізм можна розглядати як сукупність відтворювальних процесів, що базуються на особливостях регіональної структури економіки, її культурних формах, природних і трудових ресурсах. Формування взаємодоповнюючих механізмів і структур відтворення в процесі розвитку створює регіони різного рівня складності, які можуть бути локалізовані в певних частинах території.

Цілі регіональної політики пов'язані зі зміною цінностей. З переходом до інформаційної цивілізації суспільство рухається до універсальних цінностей. Регіональна політика є оптимальною лише тоді, коли громадяни є юридично рівними, їх соціокультурний, економічний і політичний статус не залежить від місця проживання (певний регіон, центр чи місцевість), а рівність охоплює різні галузі соціальної сфери.

Відмінності в системах управління на рівні підприємств і регіонів обумовлені складом, структурою, кількістю і характеристиками використовуваних в них соціальних інструментів, які, власне, і є об'єктами і суб'єктами управлінської діяльності.

Відповідно, відрізняються і способи реалізації стратегічного управління. Для територіальних систем, в основі яких лежать соціальні процеси людської діяльності в екосистемі, стратегічне управління є основою управління. Організація (підприємство) функціонує насамперед як елемент регіональної системи, а тому стратегія її розвитку значною мірою визначається стратегією регіонального розвитку.

Змістом стратегічного управління для соціально-економічної системи регіону є забезпечення життєдіяльності етнічних спільнот у населених пунктах з урахуванням природно-географічних, кліматичних та історично сформованих економічних особливостей у територіальних межах екологічної системи. На цьому має ґрунтуватися стратегічне управління. Іншими словами, йдеться про задоволення життєвих потреб людей шляхом забезпечення необхідних умов для їхньої життєдіяльності. Водночас стратегія організації спрямована на підтримку і розвиток процесів виробничо-господарської діяльності. На відміну від стратегічного управління локальною соціально-економічною системою, стратегічні управлінські рішення завжди мають економічну інтерпретацію і повинні бути економічно обґрунтованими [7].

Таким чином, стратегічне управління, яке визначає майбутнє існування соціально-економічної системи у взаємозв'язку з динамікою зовнішнього середовища, притаманне будь-якій економічній системі, але його цільова спрямованість, зміст, прогнози та часові інтервали можуть суттєво відрізнятися. Крім того, на відміну від інших видів управлінської діяльності в системах управління, стратегічне управління обов'язково передбачає критеріальну оцінку стратегічних управлінських рішень з урахуванням їх взаємозв'язку з соціально організованою системою та її оточенням.

За такого підходу держава і регіон розглядаються не як вторинні енергетичні системи, а як системи з децентралізованими центрами управління, що зосереджені на власних інтересах і цілях. Основна новизна цього підходу полягає в тому, що його важко впроваджувати в управлінську практику, особливо в регіонах з сильними ієрархічними традиціями управління.

Методи регіонального стратегічного планування належать до нового покоління соціально-гуманітарних методів управління соціальними, економічними та культурними змінами. Існуючий досвід регіонального стратегічного планування в європейських країнах, США, Канаді та багатьох

країнах, що розвиваються, свідчить про високу ефективність цього виду планування.

В умовах глобалізації соціально-економічних процесів регіональне стратегічне управління потребує розвитку за такими пріоритетними напрямками:

- відхід від ієрархічних та багаторівневих структур управління і орієнтація на "матричні" та "сіткові" моделі, що дозволить відійти від суто технократичного підходу до вирішення соціально-економічних проблем;
- скорочення кількості державних установ і відомств, що діють на постійній і чітко організованій основі;
- розвиток тимчасових проектних структур і творчих колективів, що працюють на основі єдиної мети і визначених завдань;
- координація прибуткових і збиткових проектів, що дозволить зменшити витрати;
- впровадження таких управлінських практик, як делегування повноважень, розподіл ризиків між різними частинами організації та заохочення і підтримка компетенцій і здібностей працівників;
- об'єктивність прийняття рішень через врахування та відокремлення інтересів усіх стейкхолдерів та учасників конкретного проекту шляхом колективного прийняття рішень та використання експертних методів і зворотного зв'язку в процесі реалізації рішень.

Сучасна теорія і практика зумовили розробку низки загальних положень щодо методології стратегічного управління територіальними системами [9] та формування поняття, сутності і принципів територіального стратегічного управління.

Регіональна стратегія - це управління політичним, соціальним та економічним розвитком регіону, що здійснюється законодавчими та адміністративними органами влади.

У цьому відношенні регіональні стратегії відрізняються, по-перше, від територіальних стратегій, які реалізують політику держав і міждержавних

структур по відношенню до великих економіко-географічних регіонів, що не мають власного правового статусу, а по-друге, від районних і муніципальних стратегій.

Управління регіональними стратегіями стосується відносин регіональних органів управління з центральними органами державної влади, регіональними представництвами центральних органів державної влади, органами державної влади інших держав, органами місцевого самоврядування, юридичними особами та їх об'єднаннями з різним організаційно-правовим статусом, мешканцями, політичними партіями, громадськими рухами тощо.

На нашу думку, регіональне стратегічне управління - це діяльність, спрямована на досягнення поставлених цілей в умовах нестабільного та конкурентного ринкового середовища, що включає діагностичний аналіз ситуації в регіоні, стратегічне планування та реалізацію обраної стратегії. Іншими словами, це сукупність взаємопов'язаних динамічних управлінських процесів:

- аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища регіону;
- визначення системних функцій (місії) та цілей стратегії розвитку регіону;
- вибір функцій та стратегії розвитку;
- реалізація стратегії розвитку регіону;
- оцінювання та управління реалізацією стратегії розвитку.

Кінцевою метою реалізації стратегії управління є виявлення можливостей розвитку регіону в умовах зміни характеристик, якостей і параметрів зовнішнього і внутрішнього середовища регіону, формування нових ринкових відносин та визначення наявних ресурсів, технологій, законів та інших заходів для реалізації цих можливостей і потенціалу.

З точки зору системного підходу, регіональне стратегічне управління як об'єктивна діяльність місцевих органів влади включає такі види стратегій.

- ✓ Політична: спрямована на координацію та взаємодію з усіма

рівнями влади, в тому числі на зміцнення регіоналізму, попередження та розв'язання регіональних, місцевих, етнічних, конфесійних, класових та інших соціальних конфліктів.

✓ Соціально-економічна: збільшення валового регіонального продукту (ВРП), сталий розвиток економічного потенціалу регіону, забезпечення безпеки та збалансованого ринку праці, вирівнювання розриву в рівні та якості життя між різними регіонами та групами населення, створення умов для ефективної праці та розвитку індивідуального потенціалу всіх соціальних груп.

✓ Демографія: пов'язана з природним приростом населення та раціоналізацією міграції як на міжрегіональному, так і на внутрішньорегіональному рівні.

✓ Наука, технології та освіта: спрямована на створення та розвиток регіональних центрів для створення та розповсюдження ключових технологій.

✓ Навколишнє середовище: спрямований на раціональне використання природних ресурсів з одночасним зменшенням викидів у навколишнє середовище, забезпеченням безпечної утилізації відходів та збереженням природного кругообігу матеріалів і механізмів природної регенерації.

✓ Земельна: спрямована на раціональне використання обмежених земельних фондів на основі оптимального розміщення виробничих об'єктів, шляхів сполучення і населених пунктів.

✓ Конкурентоспроможність: спрямована на підвищення конкурентних переваг регіону та залучення потоку висококваліфікованих кадрів і капіталу, що сприятиме розвитку регіону.

Система стратегічного управління функціонуванням та розвитком соціально-економічної системи регіону повинна відповідати регіональній специфіці та враховувати регіональні особливості та функціональні характеристики при визначенні загальної моделі розвитку, пріоритетних

напрямів, цілей та завдань розвитку.

Сутність і зміст регіонального стратегічного управління найкраще розкривається в базовій концепції стратегічного менеджменту.

Розділ "стратегічне управління" включає основні теоретичні конструкції щодо основ стратегічного управління, стратегічного планування та управління, а також контролю за реалізацією стратегії.

Кожен розділ має параграфи (підрозділи), структура яких ще не до кінця визнана в теорії менеджменту

Методологія дослідження - це сукупність загальних та спеціалізованих методів дослідження, що використовуються у стратегічному менеджменті: системний аналіз, PEST та SWOT-аналіз, управління за цілями тощо.

Етапи стратегічного управління - складові процесу дослідження, розробки та реалізації стратегії, що включають діагностичний аналіз, формування розділів стратегічного плану за підсистемами, управління територіальними змінами тощо. Регіональні підсистеми є найважливішими структурними елементами, що взаємодіють між собою.

Стадії життєвого циклу регіону відображають основні етапи розвитку організації: запуск, зростання, зрілість і трансформація. Їх розподіл не слід плутати з етапами життєвого циклу продуктів та послуг.

Регіональні стратегії розвитку є своєрідною узагальненою моделлю регіонального розвитку. В свою чергу регіональні стратегії розвитку можна розділити на три варіанти: песимістичний, реалістичний та оптимістичний.

Запропонована система управління регіональними стратегіями характеризується додаванням елементу конвергенції до системи "держава-регіон", яка використовується для опису інтеграційних процесів.

Основою розвитку регіональної інтеграції є загальні тенденції та вимоги науково-технічного і соціально-економічного прогресу.

Вони визначають регіональну економічну конвергенцію та її специфічні характеристики (див. рис. 1.1).

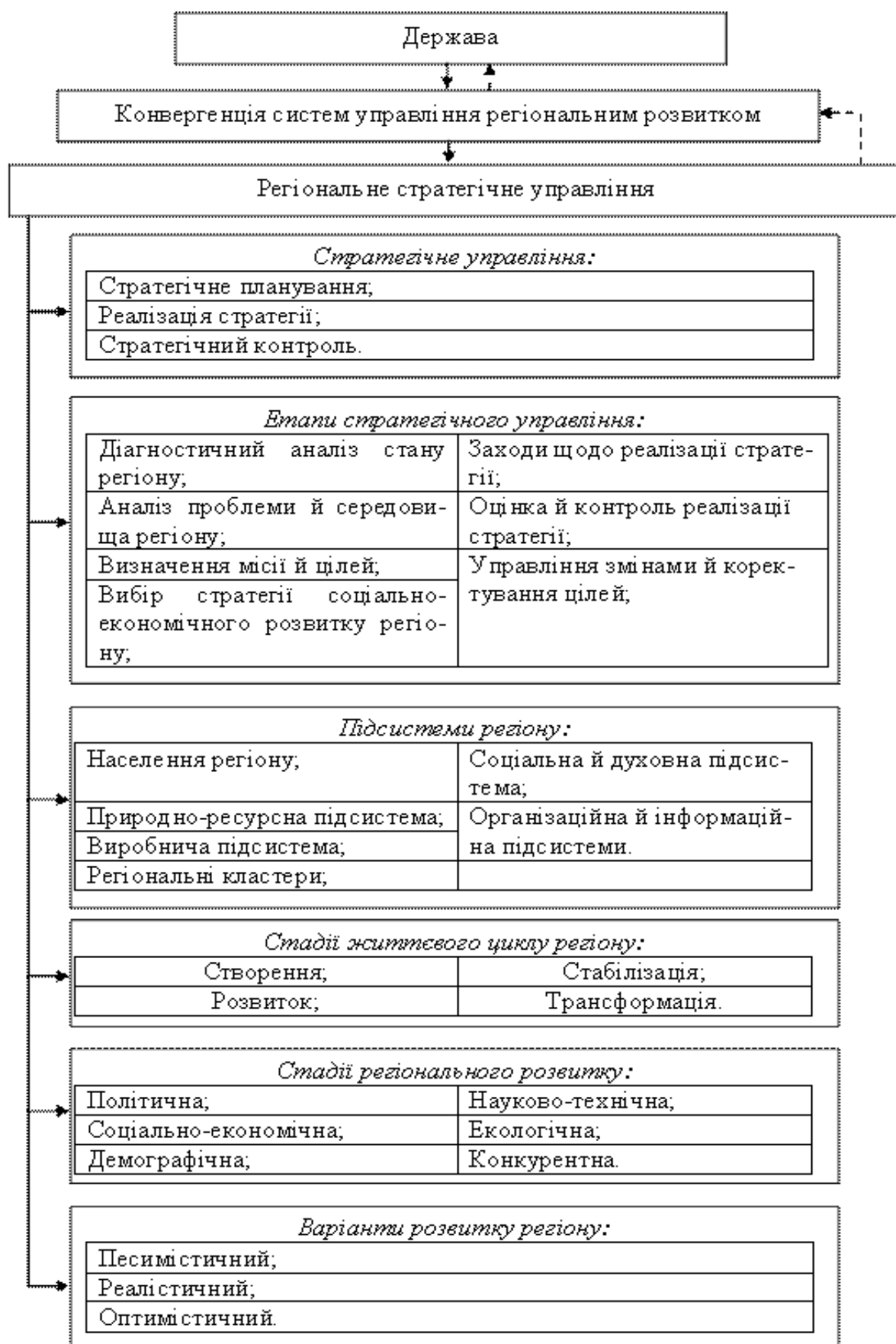

Рис. 1.1. Система стратегічного управління регіоном

Джерело: [9]

У стратегічному управлінні дуже важливими є п'ять елементів: визначення бізнес-проблеми, формулювання бізнес-цілей, вибір базової стратегії, реалізація стратегії та управління змінами.

1) Визначення управлінської проблеми дозволяє визначити довгостроковий напрямок розвитку і вказує на бажання регіону зайняти певну позицію на національному ринку.

2) Формулювання цілей управління визначає напрямок розвитку території. В ідеалі, завдання, які ставить управлінська команда, повинні включати досягнення довгострокових цілей. Довгострокові цілі показують керівництву, що потрібно зробити, щоб регіон був у змозі досягти високих результатів у довгостроковій перспективі. Короткострокові цілі стосуються результатів, яких керівництво прагне досягти в короткостроковій перспективі.

3) Вибір базової стратегії стосується вирішення головної управлінської проблеми, тобто як досягти необхідних результатів, беручи до уваги ситуацію та перспективи території. Стратегія - це курс дій, якого має дотримуватися керівництво для досягнення загальної мети. Розробка стратегії починається з аналізу внутрішньої та зовнішньої ситуації в регіоні. Якщо результати аналізу є невірними або неповними, ризик прийняття непродуманих кроків з довгостроковими наслідками значно зростає.

4) Реалізація стратегії - це втілення стратегії на практиці та досягнення необхідних результатів у заплановані терміни. Впровадження стратегії - це, по суті, практичне управлінське завдання, яке передбачає:

- вдосконалення структур місцевого управління, які забезпечують успішне використання стратегії;
- розробку фінансового плану, який спрямовує ресурси у сфери, що є найбільш важливими для стратегічного успіху;
- впровадження стратегічної політики, що підтримує стратегію, та впровадження методів її постійного вдосконалення;
- створення відповідних стимулів для місцевих жителів, щоб заохотити

їх до активного досягнення поставлених цілей;

- приведення системи винагород у відповідність до результатів досягнення поставлених цілей;
- створення управлінської культури та бізнес-середовища, сприятливих для успішної реалізації стратегії;
- створення системи внутрішньої підтримки, які дозволять співробітникам економічного сектору ефективно виконувати свої стратегічні функції;
- створення внутрішніх структур управління, необхідних для управління ходом реалізації Стратегії та постійного вдосконалення її впровадження.

5) Управління змінами є наслідком виникнення нових ситуацій та необхідності коригувальних дій. Може виникнути необхідність змінити довгостроковий напрямок розвитку або звужити чи розширити управлінське бачення майбутнього напрямку розвитку сектору економіки чи сфери діяльності.

Залежно від набутого досвіду та майбутніх перспектив, критерії можуть бути переоцінені або недооцінені. Стратегії можуть трансформуватися в результаті коригування довгострокового напрямку розвитку, постановки нових цілей або змін у зовнішньому середовищі.

Серед стратегічних цілей та пріоритетів, на яких спільно зосереджуються влада, бізнес та громади регіону, є створення кластерів - специфічних утворень, які відкривають нові можливості для економічного розвитку. Кластери визнані в усьому світі як успішна модель регіонального економічного розвитку. Україна також зацікавлена в цій моделі співпраці. Термін "кластер" має різні визначення в економічних джерелах. У контексті регіональної стратегії України кластер - це об'єднання підприємств та інших організацій, розташованих в одному регіоні, технологічно взаємопов'язаних або взаємозалежних на певному ринку, з метою спільного виробництва та продажу інноваційної продукції.

Пошук шляхів підвищення успішності стратегії також є безперервним процесом. Деякі стратегічні виклики легко вирішити, тоді як інші - неможливо. Реалізація стратегії можлива шляхом поєднання низки управлінських рішень з низкою поступових дій різних цільових груп та окремих осіб. Перегляд фінансових планів, зміна політики, реорганізація, кадрові зміни, вдосконалення освітніх процесів, культурні заходи - всі ці та інші дії є типовими управлінськими інструментами, що використовуються для реалізації стратегій регіонального розвитку.

На регіональному рівні відправною точкою для реалізації стратегічного управління є концепція соціально-економічного розвитку, яка виконує такі функції [10]: формування певної системи цінностей, визначення стратегічних цілей та пріоритетів розвитку, мобілізація потенційних ресурсів для інтеграції суспільства та реалізації цілей, визначення засобів досягнення цілей.

Підхід до розвитку, що лежить в основі цієї концепції, базується на комплексі організаційних та управлінських принципів:

- принципи стратегічного управління, що базуються на програмно-цільовому підході;
- принципи системності управління та комплексності соціально-економічного розвитку території;
- принципи мобілізації ресурсів на основі ринкових механізмів стимулювання економічної діяльності;
- принцип гармонізації інтересів публічної влади, бізнесу та громадянського суспільства в довгостроковій перспективі;
- принцип легітимності (прийняття більшістю населення стратегії регіонального розвитку, представленої в концепції).

Концепція формулює основні принципи та єдину стратегію розвитку, визначену з урахуванням різних інтересів та позицій. Ціннісна система концепції визначається з точки зору розгляду людини як повноправного суб'єкта суспільних відносин і обумовлена культурно-моральним кліматом,

соціально-політичними, екологічними та економічними умовами в регіоні. Ці фактори визначають сфери, в яких може бути застосована система цінностей концепції.

Ці принципи також можуть бути застосовані при розробці систем стратегічного управління на регіональному рівні. В українському контексті вони слугують відправною точкою у виборі стратегії соціально-економічного розвитку регіону.

Іншими словами, стратегічне управління означає верифікацію та розробку стратегій розвитку соціально-економічної системи регіону, визначення їх кількісних характеристик та управління процесом реалізації.

Загальною метою економічного розвитку кожного регіону є підвищення рівня життя населення. Це основний принцип, на якому базується нова стратегія економічних перетворень в регіоні, на відміну від галузевих і секторальних стратегій, що переважали в минулому. Економічною основою соціальних пріоритетів стратегії регіонального розвитку є зацікавленість регіону у підвищенні ефективності виробництва та вирішенні соціальних та інших проблем, на яких він базується.

РОЗДІЛ 2

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Характеристика ресурсного потенціалу Кіровоградської області

Географічне розташування Кіровоградської області в центральній частині нашої країни та існуюча мережа автомобільних доріг загального використання обумовлюють подальші можливості для міжрегіонального співробітництва з іншими регіонами України та розвитку дорожньо-транспортних мереж.

Кіровоградська область межує з Черкаською областю на півночі, на північному сході межує з Полтавською областю, на сході та південному сході - з Дніпропетровською, на півдні - з Миколаївською, на південному заході та заході - з Одеською й Вінницькою областями відповідно.

Кіровоградська область є одним з найбільш багатих на корисні копалини регіонів України. В області налічується 32 види корисних копалин і близько 300 родовищ.

Мінеральні ресурси області в основному використовуються для розвитку енергетики (уранова руда, буре вугілля, горючі сланці), чорної металургії (залізо, хром, нікель, кобальт), нерудних корисних копалин (каолін, трепел, графіт), декоративних виробів та будівельних матеріалів.

Площа Кіровоградської області становить 2458,8 тис. га (4,1% території України), з яких 82,6% або 2031,6 тис. га - сільськогосподарські землі.

У структурі сільськогосподарських угідь 1 764,5 тис. га (71,8%) припадає на рілля, 25,4 тис. га (1%) - на багаторічні насадження та 242,4 тис. га (9,9%) - на пасовища та сіножаті.

Площа населених пунктів становить 227,9 тис. га, з яких 31,2 тис. га

розташовані у 12 міських поселеннях обласного та районного значення, 20,1 тис. га - у 27 селищах та 176,6 тис. га - у 991 сільському населеному пункті.

Через Кіровоградську область проходять автошляхи міжнародного та національного значення.

Через область проходять автошляхи національного значення:

Міжнародні дороги (М-04 Знам'янка-Луганськ-Ізварине,

М-05 Київ - Одеса, М-12 Стрий - Тернопіль - Кропивницький - Знам'янка, М-13 (Кропивницький - Платонове, М-22 Полтава - Олександрія);

Автомобільні дороги державного значення (Н-01 Київ - Знам'янка, Н-08

Н-01 Київ - Знам'янка, Н-08 Бориспіль - Дніпро - Запоріжжя - Маріуполь, Н-14 Олександрівка - Полтава, Н-22 Полтава - Олександрія).

Н-23 Кропивницький - Миколаїв, Н-23 Кропивницький - Кривий Ріг - Запоріжжя, (Н-24 Благовіщенське - Миколаїв).

Маршрути міжнародних автомагістралей збігаються з міжнародними автомагістралями.

Маршрути міжнародних автомагістралей збігаються з маршрутами міжнародних автомагістралей в Європі:

М-12 Стрий - Тернопіль - Кропивницький - Е-50 Брест - Ренні - Париж.

Прага - Брно - Вишневе Німецьке - Ужгород - Мукачеве – Стрий.

Регіон обслуговують дороги національного значення: Н-08 Бориспіль-Запоріжжя, Н-01 Київ-Знам'янка та Н-23 Кропивницький-Запоріжжя.

Ці дороги забезпечують транспортне сполучення зі столицею та обласними центрами України.

Вони з'єднують Кіровоградську область із сусідніми регіонами та забезпечують внутрішньообласні перевезення.

Водночас, географічне розташування області накладає додаткові обмеження на розвиток через доступ до морських портів, пряме залізничне сполучення з багатьма обласними центрами на заході та сході України, значну віддаленість від європейських країн, відсутність доріг I класу та незадовільний технічний стан значної частини автомобільних доріг, численні

райони та населення, що проживають на відстані понад 100 км від обласного центру.

Область поділяється на 21 адміністративний район, чотири великі міста та 24 об'єднані громади. В області налічується 1030 населених пунктів, у тому числі 12 міст, 27 селищ міського типу та 991 сільських населених пунктів.

В області є райони та міста обласного значення: 21 районна рада, чотири міські ради обласного центру, вісім районних міських рад (три з них є центрами об'єднаних територіальних громад), 27 селищних рад та 336 сільських рад. Відповідно до Закону України "Про добровільне об'єднання територіальних громад" у 2015-2019 роках в 11 районах області було створено 24 ОТГ, з яких 21 є законно діючими.

Таким чином, адміністративно-територіальний устрій Кіровоградської області створює потенційні можливості для розвитку регіонів та територіальних громад.

Водночас адміністративно-територіальний устрій Кіровоградської області створює м'який континентальний клімат. Зима м'яка, з частим таненням снігу, а літо спекотне. У другій половині літа часто спостерігається система високого тиску з максимальними температурами до 38°C і тривалими посухами.

Середньорічна тривалість сонячного сяйва становить 2198 годин, з найбільшою тривалістю в червні (в середньому 348 годин) і найменшою в грудні (в середньому 15 годин).

Опади випадають переважно у вигляді дощу влітку та восени. Середня кількість опадів становить 280-335 мм у спекотні місяці (червень-жовтень) і 125-140 мм у холодні місяці (листопад-березень).

При цьому в степових районах бувають періоди по 30-40 днів без опадів. Клімат Кіровоградської області також характеризується небезпечними погодними явищами, такими як сильні зливи, град, ожеледиця та піщані бурі.

Пилові бурі, суховії та суховії з максимальною швидкістю 25-30 м/с не

рідкість у степовій зоні і характерні для осінніх та літніх місяців, завдаючи значних збитків господарствам через зменшення або повну загибель врожаю. Вони завдають значних збитків господарствам через зменшення або повну втрату врожаю.

В області налічується 1599 водних шляхів загальною довжиною 7233,6 км. Серед них: дві великі річки - Південний Буг та Дніпро, а також вісім середніх річок довжиною 784,5 км: Синюха, Велика Вись, Чорній Ташлик, Ятлан, Інгул, Тясмин, Інгрєць та Вісунь; 1589 малих річок довжиною 6318,4 км.

Майже 74% водотоків частково або повністю пересохли. Більша частина території (65%) розташована в басейні річки Південний Буг, решта (35%) - в басейні річки Дніпро.

Частина Дніпра, що протікає територією Кіровоградської області, перетворена на "штучне море" - Кременчуцьке та Кам'янське водосховища.

Загальна довжина берегів Кременчуцького водосховища на території області становить 100 км, з яких 35 км - піщані насипи; загальна довжина берегів Кам'янського водосховища - 39,1 км, з яких 9,8 км - піщані насипи. Річка Дніпро має довжину русла 68 км. Найбільші притоки - річки Інгулець і Тясмин.

Джерелом питних та промислово-технічних водних ресурсів Кіровоградської області є підземні води.

Видобуток підземних вод на питні, господарсько-питні та технічні потреби в Кіровоградській області здійснюється на 38 об'єктах, з яких 11 експлуатуються. Дозволені (залишкові) запаси питних та технічних вод становлять 2 257 000 куб. м на добу.

Підземні мінеральні води в області відносяться до радонового типу і використовуються зовнішньо з лікувальною метою. Петрівське родовище експлуатується Знам'янською обласною бальнеологічною лікарнею, а Олександрівське родовище не використовується.

Тринадцять районів області використовують підземні води для питного

водопостачання, а вісім мають змішані джерела водопостачання: шість міст забезпечуються виключно підземними водами, три - поверхневими і три - змішаними.

Лісовий фонд Кропивницької області становить 1,89 млн га, з яких безпосередньо вкрито лісовою рослинністю 7,4% (в Україні - 15,9%).

Лісова рослинність представлена переважно широколистяними лісами. Фрагменти соснових і дубових лісів зустрічаються на борових терасах річок Дніпро і Тясмин. Твердолистяні породи (дуб, ясен) становлять 93%, хвойні - 7%.

Найбільшими лісовими масивами є Чорний ліс і Нербейський ліс на правому березі верхньої течії річки Інглес.

Розвиток і захист лісового господарства в регіоні здійснюють вісім державних лісогосподарських підприємств та одна державна установа (Веселі-Боковеньківський державний лісогосподарський центр). Державні лісогосподарські підприємства постійно використовують 129,2 000 га лісових земель, з яких 110 000 га безпосередньо вкриті лісовою рослинністю.

Таким чином, клімат і земельні ресурси Кіровоградської області пропонують потенційні можливості для розвитку сільського господарства, лісового господарства, аквакультури та зеленого туризму.

Водночас клімат Кіровоградської області створює обмеження для розвитку через тривалі посушливі періоди, піщані бурі, ожеледицю та град.

Формування та забезпечення водними ресурсами створює потенційні умови для розвитку регіону, особливо сільського господарства.

Водночас, недостатня забезпеченість області водними ресурсами, значна віддаленість основних річок (Дніпро, Синюха, Інгулецьке та Карачнівське водосховища) від промислових центрів області та нерівномірний розподіл ресурсів підземних вод області накладають додаткові обмеження на розвиток.

Мінерально-сировинні ресурси Кіровоградської області створюють потенційні умови для регіонального розвитку, в тому числі для створення

нових виробництв з виробництва та реалізації будівельних матеріалів, оздоблювальних матеріалів, інших матеріалів, паливно-енергетичних ресурсів.

Водночас, відсутність комплексного використання наявних мінерально-сировинних ресурсів області та їх переробки, а також велика кількість відходів та забруднюючих речовин від діяльності гірничодобувних підприємств накладають додаткові обмеження на регіональний розвиток.

Лісові ресурси та природно-рекреаційний потенціал Кіровоградської області створюють потенційні умови для регіонального розвитку, в тому числі для створення нових лісових насаджень, деревообробних підприємств, виробництва дерев'яних сувенірів, зон відпочинку та туристичних об'єктів.

Водночас, відсутність комплексного використання лісових ресурсів, обмежене використання природно-рекреаційного потенціалу та нерозвиненість туристичної інфраструктури створюють додаткові обмеження для регіонального розвитку.

Станом на 1 січня 2020 року чисельність населення області становила 945,5 000 осіб, з яких 63,2% (597,9 000) - міське та 36,8% (347,6 000) - сільське.

Станом на 1 січня 2020 року найбільша чисельність міського населення (за оцінкою) проживала в містах обласного значення Кропивницькому (235,9 тис. осіб), Олександрії (86,7 тис. осіб), Світловодську (52,4 тис. осіб) та Знам'янці (27,5 тис. осіб).

У розрізі районів поточна чисельність населення (за оцінкою) є найвищою у Маловисківському (41,8 тис.), Новокулинському (40,6 тис.) та Гаволонському (36,8 тис.), найнижчою - у Світловодському (11,8 тис.), Вільшанському (12,2 тис.) та Устинівському (12,6 тис.) районах.

Також є шість районів з населенням менше 18 000 осіб, що обмежує розвиток. Кіровоградська область має велику кількість малонаселених сільських населених пунктів, низьку щільність населення та незадовільний стан більшості доріг місцевого значення.

Протяжність автомобільних доріг загального користування Кіровоградської області з твердим покриттям становить 6,2 000 км (98%).

З них 2 000 км - дороги державного значення: 404,8 км міжнародних доріг, 359,9 км національних доріг, 66,2 км регіональних доріг та 1 222,2 км обласних доріг;

Важливі дороги місцевого значення: 4,3 000 км, з яких 1,6 000 км - місцеві дороги та 2,7 000 км - повітові дороги.

У регіоні налічується 530 пішохідних та автомобільних мостів загальною довжиною 11 500 метрів.

Регіон має мережу з 574 маршрутів автомобільного транспорту: міських маршрутів - 91; приміських маршрутів - 91: 91; приміські маршрути: 170; міжміських маршрутів: 125; міжміських маршрутів: 184.

Автомобільний транспорт відіграє важливу роль у вантажних (87,3% від загального обсягу вантажних перевезень регіону) та пасажирських (70,3%) перевезеннях.

Пасажиропотік автомобільного та тролейбусного транспорту збільшився на 7% та подвоївся відповідно у порівнянні з середнім показником за останні чотири роки.

Регіон обслуговується залізничними лініями, що з'єднують важливі промислові та сільськогосподарські регіони півдня з південно-західними та центральними регіонами України.

Довжина залізниць загального користування становить 892 км, з яких 622 км електрифіковані.

Найважливішими залізничними маршрутами є: Київ-Дніпро, Харків-Одеса, Київ-Херсон та Знам'янка-Миколаїв.

Серед подібних за розміром регіонів Кіровоградська область виділяється великим потенціалом аграрного сектору, на який припадає понад 31,0% ВВП регіону (2-е місце в Україні: 12,1%), Хмельницька область: 31,1% (3 місце в Україні), Чернігівська область: 28,2% (4 місце в Україні) та Вінницька область: 28,1% (5 місце в Україні).

Зменшився промисловий потенціал, на який припадає 19,1% ВДВ регіону (22,8% у 2010 році (19 місце в Україні); Хмельницька область: 17,4% (18 місце в Україні); Чернігівська область: 20,5% (16 місце в Україні); Вінницька область: 21,4% (9 місце в Україні)).

На індустріальні парки області припадає лише 1,2% реалізації промислової продукції в Україні (Херсонська область: 1,2%, Миколаївська область: 2,3%, Вінницька область: 3,1%, Запорізька область: 8,4%).

Серед регіонів з подібною чисельністю населення Кіровоградська область має найскладнішу демографічну ситуацію:

Чисельність наявного населення області станом на 1 січня 2020 року.

Станом на 1 січня 2020 року область має одну з найнижчих чисельностей населення в Україні: 945,5 тис. осіб (24 місце в Україні), Чернігівська область - 1005,7 тис. (23 місце в Україні), Волинська область - 1035,3 тис. (22 місце в Україні), Херсонська область - 1037,6 тис. (21 місце в Україні) та Тернопільська область - 1045,9 тис. (20 місце в Україні).

Показники смертності вищі за середні по Україні - 16,3 на 1000 (Україна 15-18 місце, 14,8); Чернігівська область - 19,1 (Україна 23 місце), Полтавська 16,8 (22-е місце в Україні), Черкаська 16,6 (21-е місце в Україні) та Житомирська 16,5 (20-е місце в Україні).

Серед областей України з найнижчим загальним індексом людського розвитку Кіровоградська область посідає 22-е місце в Україні, Херсонська - 21-е, Житомирська - 20-е та Хмельницька - 19.

Серед сусідніх областей найважливішою особливістю Кіровоградської області є відсутність аеропорту.

Таким чином, економічний та соціальний потенціал Кіровоградської області створює необхідні умови для розвитку регіону: велика територія, розвинутий аграрний сектор, великий потенціал у машинобудуванні та харчовій промисловості, унікальні мінеральні ресурси та достатня кількість людських ресурсів.

Однак низький промисловий потенціал, нестача кваліфікованих

інженерно-технічних працівників, складна демографічна ситуація, відсутність аеропорту, незадовільний стан доріг та низька густота населення порівняно з сусідніми областями та середнім показником по Україні накладають значні обмеження на розвиток регіону.

2.2. Дослідження стану та тенденцій економічного розвитку Кіровоградської області

Базовими індикаторами, які характеризують рівень економічного розвитку Кіровоградської області є валовий регіональний продукт (ВРП) та інвестиції в основний капітал (рис. 2.1).

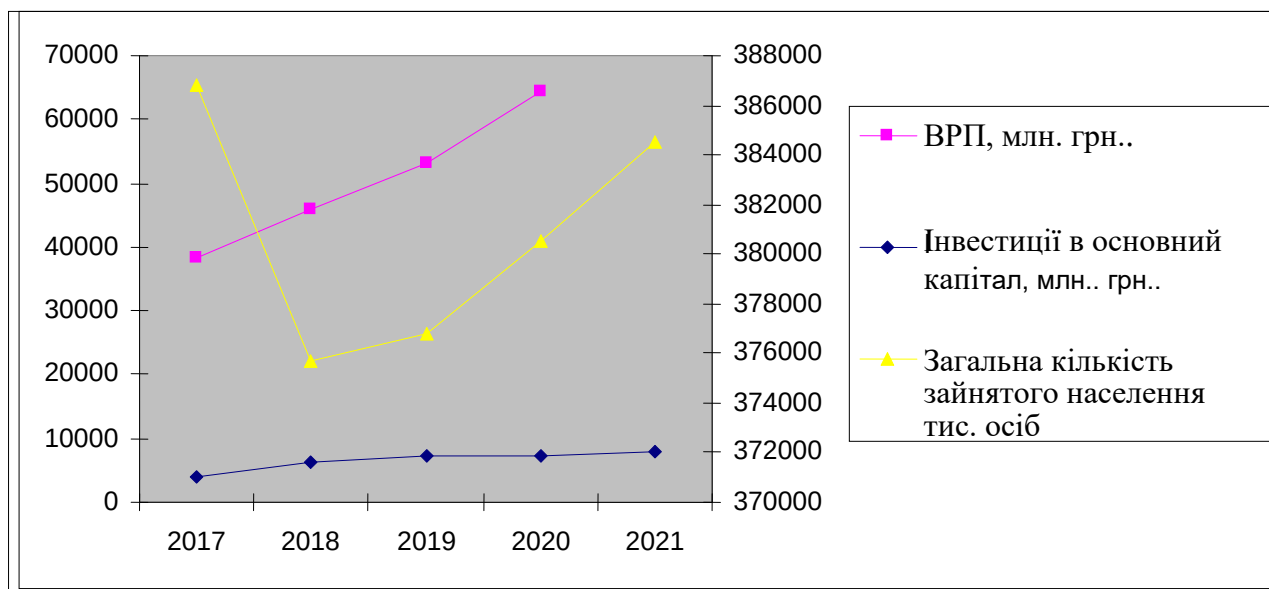

Рис.2.1. Тенденції розвитку показників соціально-економічного розвитку Кіровоградської області за період 2017-2021 рр.

Джерело: складено за даними [18, 27,28]

Як видно з рис. 2.1 за період 2017-2021 рр. ВРП та інвестиції в основний капітал демонстрували тенденцію до зростання (на 25989 та 3737,2 млн.грн. відповідно). У той же час чисельність зайнятого населення мала тенденцію до падіння на 0,6 %.

Зменшення частки зайнятого населення є наслідком тривалого

скорочення чисельності постійного населення, а також скорочення кількості робочих місць в результаті посилення економічної кризи.

Характеризуючи тенденції виробництва сільськогосподарської продукції, слід зазначити, у 2020 р. індекс сільськогосподарської продукції становив 106,7 %. Загалом у сільському господарстві області мали тенденцію до зростання виробництва на одну особу таких культур як зернові та зернобобові, соняшник, картопля, овочеві (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Виробництво культур сільськогосподарських на одну особу

Показників	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Культури зернові та зернобобові	3392	3843	2974	2467	2902	5462
Буряк цукровий фабричний	495	678	610	409	343	492
Соняшник	1198	1335	1136	1640	1115	1750
Картопля	538	622	583	536	556	583
Культури овочеві	240	241	253	278	274	284

Джерело: складено за даними [44]

Відношення загального обсягу вирощування сільськогосподарських тварин до обсягу їх реалізації на забій становило 101,7% (у 2018р. – 103,8%). Загалом виробництво м'яса в області на одну особу зросло просягом 2016-2021 рр. на 50 кг (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Виробництво основних видів сільськогосподарської продукції на одну особу

Показників	2016	2017	2018	2019	2020	2021
М'ясо (реалізація на забій сільськогосподарських тварин у живій масі), тис.т	54	54	54	54	57	58
Молоко, тис.тон	318	317	318	290	294	296
Яйця, млн. шт.	518	470	458	621	634	514

Джерело: складено за даними [44]

Проте негативна динаміка протягом 2019-2021 рр. має місце щодо виробництва яєць та протягом 2018 - 2021 рр. - виробництва молока.

Індекс промислової продукції у за підсумками 2021 року становить 81,7%. У добувній та переробній промисловості індекс промислової продукції становив 79,4 %, машинобудування, крім монтажу та ремонту машин і устаткування – 63,3 %, постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 113,9 % (табл.2.3).

Таблиця 2.3

Індекс промислової продукції за видами діяльності

(відсотків до попереднього року)

	2019	2020	2021
Промисловість	103,6	102,2	81,7
Добувна та переробна промисловість	104,2	102,3	79,4
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	82,5	97,3	70,5
Переробна промисловість	111,8	103,6	81,6
з неї			
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	123,5	103,2	78,5
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	79,8	73,5	84,8
Виготовлення виробів з деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	100,2	107,4	84,6
Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	—	к	к
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	87,8	93,0	125,2
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	103,6	107,9	150,2
Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	81,3	98,2	116,2
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім машин і устаткування	96,3	99,4	103,1
Машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування	95,3	125,8	63,3
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	98,9	101,9	113,9

Джерело: [44]

Значне зростання індексу промислової продукції має місце у виробництві основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів, який склав у 2021 р. - 150,2 відс.

У загальному обсязі реалізації промислової продукції за аналізований період найбільша частка у структурі продукції стосувалася виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів, а також на постачання електроенергії, газу, а також на машинобудування, крім ремонту і монтажу

машин. Інформація щодо обсягів і структури реалізованої продукції підприємствами Кіровоградської області наведено у таблиці 2.4.

Таблиця 2.4

**Обсяг реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за
видами економічної діяльності (тис.грн)**

Показники	2017	2018	2019	2020	2021
Промисловість ¹	23479607,4	25175456,5	29578877,7	33609798,9	37629782,5
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	1926192,4	1129572,7	2062193,8	2380240,4	2385342,6
Переробна промисловість	18322400,4	18552647,4	21263816,3	25013739,7	27321861,1
виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів	11488918,6	10043369,1	10550763,3	13105622,9	14249375,8
текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	87620,3	145397,3	136096,6	184941,5	218624,0
виготовлення виробів з деревини, паперу та поліграфічна діяльність	552315,1	524271,1	574866,0	616928,1	658147,2
виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	400421,8	354411,0	582971,6	649697,0	678224,9
виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	615826,4	792899,2	1069507,7	1540192,0	1238395,9
металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім виробництва машин та устаткування	2681596,2	2664060,1	2698773,4	3300401,7	3445154,2
машинобудування	1946692,0	2803851,7	3839653,7	4600803,4	4748938,6
виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	28912,9	115252,9	296857,3	174442,0	к

Продовж. табл. 2.4

виробництво електричного устаткування	337679,3	417407,7	628460,6	919035,5	к
виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	1527268,5	2198093,7	2849805,5	3433666,6	2832045,2
виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	52831,3	73097,4	64530,3	73659,3	67902,5
виробництво меблів, іншої продукції; ремонт і монтаж машин і устаткування	544305,2	801840,0	870113,1	975700,8	1268193,1
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	2889551,8	5184797,1	5843262,5	5758898,8	7381275,7
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	341462,8	308439,3	409605,1	456920,0	541303,1

Джерело: узагальнено за даними [44]

Індекс будівельної продукції у 2021 склав 78,5 %.

Дані індексів будівельної продукції за основними її видами наведено у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5

Індекс будівельної продукції за основними її видами

Показники	Індекси будівельної продукції за видами					
	у 2016 р.	у 2017 р.	у 2018 р.	у 2019 р.	у 2020 р.	у 2021 р.
Будівництво	104,7	111,8	166,5	121,3	64,2	78,5
Будівлі	81,4	121,7	148,8	108,8	61,0	115
житлові	150,7	120,9	103,2	123,2	77,4	102,6
нежитлові	75,8	121,9	156,1	107,3	59,1	116,9
Інженерні споруди	149,5	101,4	188,8	137,1	67,4	45,0

Джерело: складено за даними [44]

Нове будівництво у 2021 р. склало 19,6 %, реконструкція та технічне переоснащення склали 28,8 %, капітальний і поточний ремонти – 51,6 % відповідно від загального обсягу виробленої будівельної продукції.

Обсяги загальної площі (м²) прийнятого житла по містах та районах наведені у таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Обсяги загальної площі (м²) прийнятого житла по містах та районах

	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Кіровоградська область	117148	53601	51075	48028	71399
м.Кропивницький	54191	27563	29779	26462	38536
м.Знам'янка	4532	2147	1294	2219	1396
м.Олександрія	6898	2105	1836	3200	3961
м.Світловодськ	5930	2480	1809	1877	1787
райони					
Благовіщенський	1085	381	112	135	840
Бобринецький	1503	183	650	103	591
Вільшанський	1124	314	–	–	к
Гайворонський	2851	1512	820	852	2393
Голованівський	90	–	615	240	285
Добровеличківський	85	114	172	250	–
Долинський	2535	491	932	395	1530
Знам'янський	1900	142	536	406	364
Компаніївський	623	695	135	132	269
Кропивницький	19948	9775	6556	8717	14092
Маловисківський	972	43	1249	1012	1443
Новгородківський	326	765	433	–	269
Новоархангельський	774	–	600	169	–
Новомиргородський	776	712	333	232	893
Новоукраїнський	786	656	441	57	837
Олександрівський	3615	960	576	733	617
Олександрійський	1776	594	1038	202	к
Онуфріївський	908	370	260	263	302
Петрівський	658	401	133	185	250
Світловодський	2961	1198	636	187	428
Устинівський	301	–	130	–	к

Джерело: [44]

У 2021 р. в Кіровоградській області прийнято в експлуатацію 55,7 тис.м² загальної площі житла (нове будівництво).

Переважну частину загального обсягу житла, а саме 87,6 % було прийнято в експлуатацію в одноквартирних (приватних) будинках, а лише 12,4 % – у будинках із двома й більше квартирами.

Причому, переважна більшість житла прийнята в експлуатацію у міській місцевості - 52,6 тис.м² (73,7 % загального обсягу), у сільській – 18,8 тис.м² (26,3 %).

Так, найбільше зростання обсягів введення житла зафіксовано у містах Кропивницький, Олександрія, Новоукраїнському, Благовіщенському, Бобринецькому, Долинському, Новомиргородському, Гайворонському, Світловодському, Компаніївському, Кропивницькому, Маловисківському, Петрівському, Голованівському та Онуфріївському районах.

У 2020 році було побудовано 608 квартир. У міських поселеннях збудовано 453 квартири (74,5% від загальної кількості), у сільській місцевості - 155 квартир (25,5%). Середній розмір квартир становив 117,4 кв. м, 116,2 кв. м у міських поселеннях та 121,1 кв. м у сільській місцевості.

Крім того, було прийнято в експлуатацію 3,5 тис. кв. м дачних і садових будинків, що у 2,9 раза більше, ніж у 2019 році.

У січні-грудні 2020 року підприємствами та організаціями області за рахунок усіх джерел фінансування освоєно 745,2 млн грн капітальних інвестицій, що на 22,8% більше, ніж у січні-грудні 2019 року.

Розподіл капітальних інвестицій за видами активів у фактичних цінах (млн грн) наведено в таблиці 2.6.

Основними джерелами капітальних інвестицій у січні-грудні 2020 року були такі.

У грудні 2020 року 76,7% загального обсягу капітальних інвестицій було освоєно за рахунок власних коштів підприємств та організацій.

Частка цих коштів у загальному обсязі збільшилася на 0.5 в.п. порівняно з 1-12/2019.

Зростання житлового будівництва відбулося переважно за рахунок приватних інвестицій. Зокрема, частка капітальних інвестицій,

профінансованих за рахунок кредитів банків та інших позик, зросла на 1.1 в.п., а частка коштів населення на будівництво житла - на 0.1 в.п., тоді як частка будівництва, профінансованого з місцевих бюджетів, зменшилася на 1 в.п., а з державного бюджету - на 0.7 в.п.

Таблиця 2.7

**Розподіл капітальних інвестицій у фактичних цінах, млн.грн
за видами активів**

Показники	2017	2018	2019	2020	2021
Усього	4057,1	6355,3	7320,9	7181,5	7794,3
Інвестиції у матеріальні активи	4043,6	6334,2	7153,4	7094,2	7701,5
житлові будівлі	338,9	162,1	233,4	219,5	206,1
нежитлові будівлі	663,6	982,4	1007,5	1275,1	1509,7
інженерні споруди	287,7	518,6	609,7	830,5	1480,8
машини, обладнання та інвентар	2044,9	3398,9	3829,3	3307,5	3307,4
транспортні засоби	605,0	1117,6	1264,1	1232,0	918,2
земля	5,8	24,1	16,1	6,2	28,0
довгострокові біологічні активи рослинництва та тваринництва	22,7	25,8	31,7	59,4	65,6
інші матеріальні активи	75,0	104,7	161,6	164,0	185,7
Інвестиції у нематеріальні активи	13,5	21,1	167,5	87,3	92,8
з них					
програмне забезпечення та бази даних	4,6	10,2	11,7	12,4	11,5
права на комерційні позначення, об'єкти промислової власності, авторські та суміжні права, патенти, ліцензії, концесії тощо	2,2	1,9	125,0	9,2	2,9

Джерело: узагальнено за даними [44]

У січні-грудні 2021 року найбільші капітальні інвестиції освоєно підприємствами сільського, лісового та рибного господарства (39,1%), промисловості (30,7%) та державного управління, національної оборони й обов'язкового соціального страхування (12,8%).

Капітальні інвестиції у житлове будівництво становили 219,5 млн грн, або 3% від загального обсягу капітальних інвестицій.

З грудня 2016 року - 8,4% порівняно з січнем-груднем 2017 року обсяг

капітальних інвестицій у житлові будівлі зменшився на 5,4%. У розрахунку на одну особу населення області у січні-грудні 2020 року капітальні інвестиції склали 7603,6 грн.

У 2020 році обсяг експорту товарів склав 707 млн дол. Обсяг експорту та імпорту товарів склав 707 млн дол. та 250,1 млн дол. відповідно, порівняно з 2017 роком експорт товарів збільшився в 1,7 раза, а імпорт - приблизно в 2,4 раза. Позитивне сальдо експорту становило 456,9 млн доларів США (2017: 301,1 млн доларів США).

Позитивне сальдо експорту сформувалося за рахунок окремих товарних груп: жири та олії тваринного або рослинного походження (214,6 млн дол. США), зернові культури (174,7 млн дол. США), залишки і відходи харчової промисловості (109,7 млн дол. США) та руди, шлаки і зола (36,7 млн дол. США).

Співвідношення імпорту до експорту у 2021 році склало 2,83 (2017: 3,85). Зовнішньоторговельні операції здійснювалися з партнерами зі 144 країн світу. Загалом область експортувала товари до 129 країн світу.

У 2021 році обсяг експорту товарів до країн ЄС склав 204,2 млн дол. США (28,9% від загального обсягу експорту), що у 2,8 раза більше, ніж у 2017 році.

У порівнянні з 2017 роком збільшився експорт товарів з Кіровоградської області до європейських країн-партнерів ЄС, таких як Польща, Франція, Нідерланди, Чехія та Іспанія, а також до інших країн, таких як Туреччина, Єгипет, Білорусь, Китай та Ізраїль.

Водночас експорт до Республіки Молдова, Індії та Об'єднаних Арабських Еміратів зменшився, а після початку повномасштабного вторгнення експорт до російської федерації припинився повністю.

Найбільшими напрямками експорту були Білорусь (залишки та відходи харчової промисловості) - 8,9%, Індія (тваринні та рослинні олії та жири) - 8,4%, Туреччина (продукти рослинного походження, залишки та відходи харчової промисловості) - 8,2%, Китай (тваринні та рослинні олії та жири) -

7,1% та Нідерланди (тваринні та рослинні олії та жири, продукти рослинного походження) - 6,2%.

В той же час імпорту товарів до Кіровоградської області у 2021 р. здійснювався з 92 країн світу. Обсяг імпорту товарів з країн ЄС становив 114,4 млн.дол. (45,7 % загального обсягу товарів) проте, у порівнянні з 2020 р. обсяг імпорту зріс лише на 22,6%, що можна було б пояснити зростанням цін на імпортовану продукцію.

Імпортне постачання товарів в 2020 році порівняно з 2017 р. зросло із країн Чехії, США, Великобританії, Туреччини, Польщі, і, відповідно, скоротилися з Білорусі, Російської Федерації, Бельгії, Китаю.

Найбільші надходження товарів в 2017 році здійснювались з Китаю – 19,5 % загального обсягу імпорту (автомобілі, технологічне обладнання; електротехнічне обладнання, засоби наземного транспорту, літальні апарати, засоби водного транспорту), США – 12,8 % (засоби наземного транспорту, крім залізничного, автомобілі, верстати та технологічне оснащення; електротехнічне обладнання), Німеччини – 11,7 % (механічні машини, засоби наземного транспорту, крім залізничного), Туреччини – 6,9 % (текстильна продукція, продукти харчування), Білорусі – 6 % (продукти харчування, засоби наземного транспорту, крім залізничного) [27].

У 2021 р. до області надійшло машин, технологічного обладнання та механізмів технічної оснвстки; електротехнічного обладнання на суму 102,7 млн.дол., засобів наземного транспорту, літальних апаратів, плавучих засобів – на 58,1 млн.дол., металів, що належать до недорогоцінних та виробів з них – на 15,6 млн.дол., текстильних матеріалів та текстильних виробів – на 15,2 млн.дол.

Необхідно зазначити, що у 2021 р. експорт послуг перевищив їх імпорту і становив 29,8 млн. дол. США, проти, відповідно, імпорту - 15 млн.дол. Порівняно з 2017 р. експорт збільшився на 19,3 % (на 4,8 млн.дол.), проте імпорту зменшився на 7,6 % (на 1,2 млн.дол.).

Позитивне сальдо експортно-імпортованих послуг становило у 2021 р. 14,8

млн.дол. (у 2017 р. – 8,7 млн.дол.). Коефіцієнт покриття експортом імпорту склав 1,99 (у 2020 р. – 1,54).

Підприємства та організації області у 2021 р. здійснювали зовнішньоторговельні операції послугами з партнерами 84 країн світу. Так, у 2021 р. Кіровоградська область експортувала послуги до 67 країн світу, відповідно, отримувала послуги з 59 країн світу. Водночас, обсяг експорту послуг з країнами Євросоюзу у 2021 р. становив 6,4 млн.дол. (21,4 % загального обсягу експорту), імпорту – 6,7 млн.дол. (44,7 % загального обсягу імпорту).

Отже, порівняно з 2017 р. експорт послуг з Кіровоградщини збільшився на 11,1 %, а відповідно, імпорт – зменшився на 31,8 % (рис. 2.4).

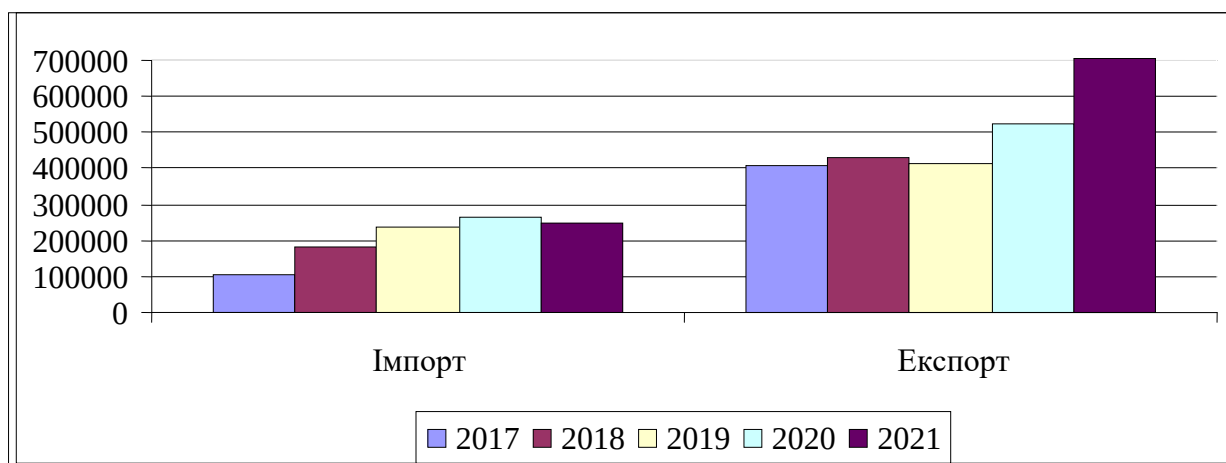

Рис.2.4. Зовнішня торгівля Кіровоградської області (тис.дол.США)

Джерело: побудовано за даними [44]

Найбільшими країнами-партнерами, що отримали послуги з Кіровоградщини, були Німеччина, США, Швейцарія, Британські Віргінські Острови. Водночас, основними країнами, які здійснювали імпорт послуг до Кіровоградської області, були Польща, Білорусь, Латвія, Естонія, США, Сингапур, Швеція. Зокрема, у 2021 р. найбільша частка обсягів експорту припадала саме на транспортні послуги, які займали 61,6 % загального обсягу експорту, частка ділових послуг складала 14,9 %, комп'ютерні та інформаційні послуги, а також у телекомунікаційній сфері – 14,1 %.

Оборот роздрібної торгівлі, у 2021 р. становив 19299,4 млн.грн, що в порівнянних цінах на 9,5 % більше обсягу 2017 р., цей оборот включає дані щодо роздрібного товарообороту підприємств (юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців), основним видом економічної діяльності яких є роздрібна торгівля.

Роздрібний товарооборот підприємств (юридичних осіб), основним видом економічної діяльності яких є роздрібна торгівля, у 2021 р. становив 13611,1 млн.грн, що у порівнянних цінах на 11,9 % більше обсягу 2017 р (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

**Структура оптового товарообороту підприємств оптової торгівлі
Кіровоградської області**

	2017	2018	2019	2020	2021
Оптовий товарооборот (без ПДВ), млн.грн	14450,8	17297,5	20211,6	22908,3	25857,6
продовольчі товари	3253,4	2250,9	3353,4	3272,4	3912,2
непродовольчі товари	11197,4	15046,5	16858,2	19635,9	21945,4
Питома вага в оптовому товарообороті, %	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
продовольчі товари	22,5	13	16,6	14,3	15,1
непродовольчі товари	77,5	87	83,4	85,7	84,9

Джерело: складено за даними [44]

Індекс фізичного обсягу обороту роздрібної торгівлі у порівнянних цінах до попереднього року характеризує темп зростання обсягу роздрібної торгівлі і складав у 2019 р. – 103,9 %, у 2020 р. – 101,3 %, у 2021 р., відповідно – 109,5 %.

Відповідно до динаміки обороту роздрібної торгівлі зростає і індекс фізичного обсягу роздрібного товарообороту, який становить у 2018 р. – 104,3 %, у 2019 р. – 103,1 %, у 2020 р. – 111,9 %.

Питома вага продовольчих товарів в оптовому товарообороті становить

у 2019 р. – 16,6 %, у 2020 р. – 14,3 %, у 2021 р. – 15,1 %, як бачимо частка споживання продовольчих товарів у загальному товарообороті знижується, незважаючи на те, що ціни на них зростають.

2.3. Аналіз основних показників розвитку соціальної сфери Кіровоградської області

Історична неоднорідність соціально-економічного простору України має значний вплив на функціонування держави, структуру та ефективність економіки, інституційні реформи, стратегію і тактику соціально-економічної політики. Регіональна різноманітність природних, геополітичних, соціально-економічних, демографічних, національних та інших умов зумовила міжрегіональну диференціацію країни, яка значно посилилася в умовах наростання кризових явищ у перехідний період.

Тому в сучасному стані ринкової економіки дослідження соціальної сфери території та соціального розвитку набувають все більшого значення, оскільки ця сфера впливає практично на всі аспекти регіональної економіки і є одним з найважливіших її елементів.

Кіровоградська область є однією з найменш заселених областей України з дуже низькою щільністю населення (38,5 осіб/ кв. км). Кількість населення поступово зменшується, особливо в сільській місцевості.

З моменту Всеукраїнського перепису населення (05 грудня 2001 року) до початку 2021 року наявне населення області зменшилося на 213,8 тис.осіб, або на 18,6 %, у тому числі міське – на 100,3 тис.осіб (на 14,5%), сільське – на 113,5 тис.осіб (на 24,9 %). [30].

Рівень народжуваності знизився з 9,7 % у 2015 році до 6,1 % у 2021 році.

Природне скорочення населення у 2021 році – склало 13472 осіб, або 14,7 особи на 1000 наявного населення (в Україні – 6,6 осіб); зареєстровано 19005 померлих осіб (у 2015 році – 16790 осіб).

Статеві-вікова структура населення Кіровоградської області у 2021 р. мала такий вигляд (рис. 2.5):

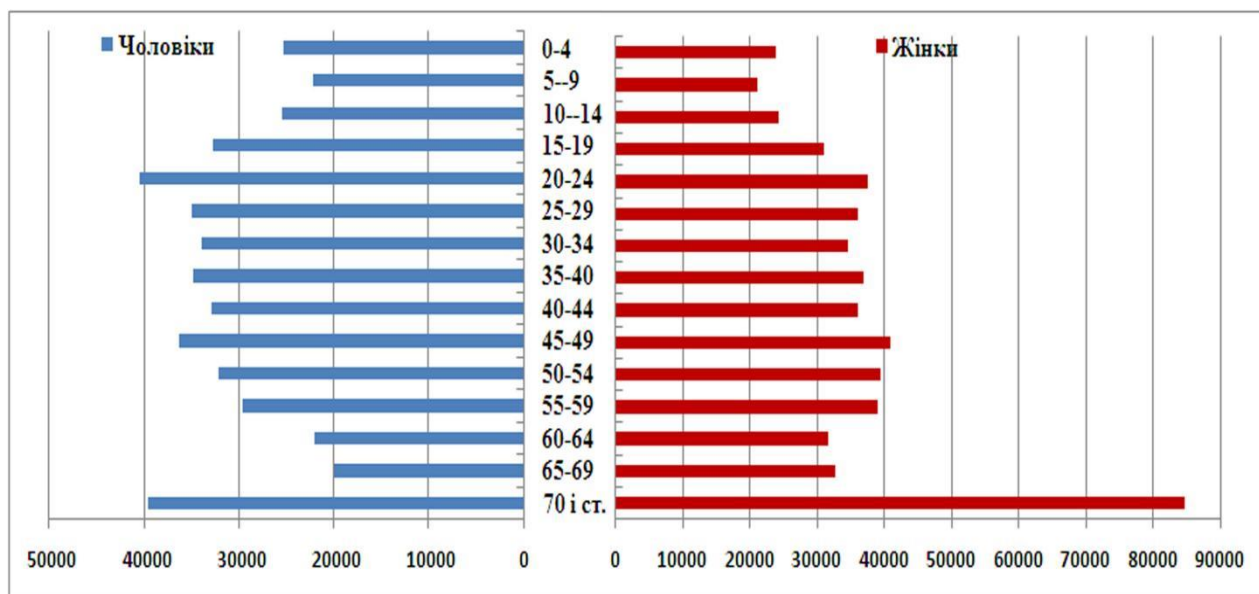

**Рис. 2.5. Статеві-вікова структура населення
Кіровоградської обл. у 2021 р.**

Джерело: побудовано за даними [28]

Аналіз статеві-вікової піраміди показує, що жінок більше, ніж чоловіків, майже у всіх вікових групах. Однак чоловіки домінують у вікових групах 0-4, 5-9, 10-14, 15-19 та 20-24 роки. Дуже цікаво відзначити, що це наймолодші покоління.

Якщо поглянути на розподіл населення за місцем проживання, то можна побачити, що більшість проживає в містах (рис. 2.6).

Молодь перебуває у схожій ситуації. Це свідчить про те, що молодь втратила мотивацію залишатися в селі.

Демографічні міркування не дозволяють сподіватися на очікувану тенденцію до зростання чисельності молоді.

Ні в Україні, ні в Кіровоградській області з року в рік не відбувається навіть простого відтворення поколінь (покоління дітей є меншим за покоління їхніх батьків). Як наслідок, населення області вже тривалий час скорочується.

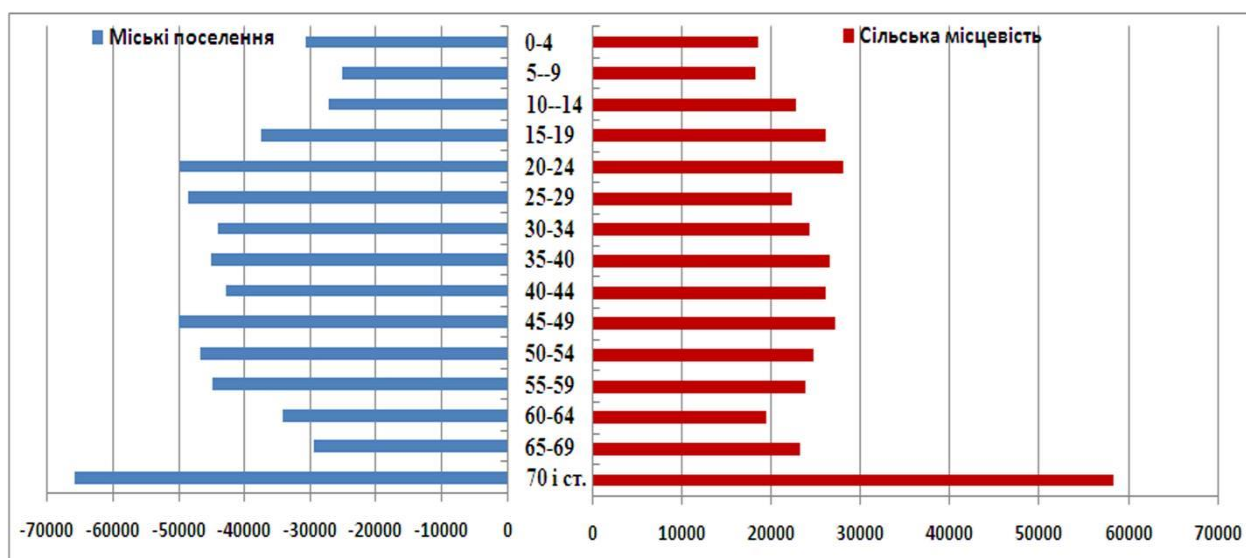

**Рис. 2.6. Розподіл населення за проживанням
у Кіровоградській обл. у 2021 р.**

Джерело: побудовано за даними [28]

Інтенсивність міграційного скорочення населення зменшилася у 2019-2021 роках. За цим показником область посідає 21 місце в Україні.

Так, у 2021 році міграційне скорочення населення області становило 2944 особи, з яких 2289 - у сільській місцевості та 655 - у міських поселеннях.

За останні п'ять років загальний тягар на 1000 населення у віці 16-59 років збільшився на 42 особи. При цьому зросло навантаження на 18 осіб віком до 16 років, тоді як для осіб віком 24 роки і старше зафіксовано зростання.

Станом на 1 січня 2021 року медичні послуги населенню Кіровоградської області надають 96 закладів охорони здоров'я: 37 лікарень (три районні лікарні, вісім міських лікарень, дві дитячі міські лікарні та чотири ЦРЛ), 31 самостійний амбулаторно-поліклінічний заклад (26 центрів первинної медико-санітарної допомоги, один самостійний ЦНАП/МС, 1 пологовий будинок, у тому числі лікарня швидкої медичної допомоги у м. Кропивницький, дві психіатричні лікарні, 10 спеціалізованих клінік, дитяча поліклініка, центр СНІДу, центр репродуктивного здоров'я та амбулаторно-

поліклінічне об'єднання (м. Кропивницький), 6 стоматологічних поліклінік, 1 обласний центр екстреної медичної допомоги та медицини катастроф, 2 станції переливання крові, 1 станція МСЕК, 1 станція СМЕ, 1 дитяча обласна патологоанатомічна станція, 1 обласний центр здоров'я, 1 дитяча поліклініка, 1 обласний інформаційно-аналітичний центр медичної статистики, 171 амбулаторія, 424 ФАП), 3 санаторії (таблиця 2.9).

Таблиця 2.9

Мережа закладів охорони здоров'я Кіровоградської області

Показники	Роки:				
	2017	2018	2019	2020	2021
Кількість лікарняних закладів, од.	54	51	51	48	50
Кількість лікарських амбулаторно-поліклінічних закладів, од.	275	273	277	262	279
Кількість лікарняних ліжок, од.	8705	8137	8072	8015	8294
Кількість лікарняних ліжок на 10 000 населення, од.	90,0	84,8	85,0	85,34	86

Джерело: складено за даними [44]

Нестача кадрів у секторі охорони здоров'я залишається однією з найгостріших проблем. І без того недоукомплектована медична галузь залишається однією з найбільш кадрово незабезпечених, оскільки пандемія коронавірусу ускладнила ситуацію і лягла важким тягарем на систему охорони здоров'я протягом останніх двох років.

Слід зазначити, що пенсіонери становлять 33,4% усіх лікарів і їхня кількість зростає (2018 рік - 32,9%) (Україна - 24,5%), що загострить кадрову проблему в майбутньому. Ситуація з середнім медичним персоналом дещо краща, 11,7% з них - пенсіонери (Україна - 12,9%).

Вкрай недостатньою залишається кількість персоналу в сільських лікарських амбулаторіях: На кінець 2020 року 15 сільських лікарських амбулаторій не мали жодної вакансії лікаря (жодного стоматолога та жодного стоматолога-хірурга), а в 16 інших амбулаторіях посада лікаря була заповнена лише зовнішніми сумісниками.

З 2016 по 2020 рік видатки місцевих бюджетів на охорону здоров'я в розрахунку на одного мешканця зросли у 2,2 рази (з 1 000 грн у 2016 році до майже 2 3 000 грн у 2020 році). Загалом видатки на охорону здоров'я та соціальний захист і соціальне забезпечення у 2020 році становлять 16,4% та 20,5% відповідно.

Станом на 1 січня 2020 року в області функціонує 442 заклади дошкільної освіти, включаючи навчально-виховні комплекси, в яких зареєстровано 29,8 000 дітей дошкільного віку.

Кількість дітей, охоплених закладами дошкільної освіти, становить 65% (2018: 65%) від загальної кількості дітей віком 1-6 років (Україна: 54%).

За рівнем доступу до дошкільної освіти область посідає сьоме місце в Україні.

У 2021 році в області функціонує 320 закладів загальної середньої освіти, в яких навчається 96 568 учнів. Однак слід зазначити, що через демографічні зміни та поступову депопуляцію кількість учнів у загальноосвітніх навчальних закладах поступово зменшується в Україні, особливо в Кіровоградській області.

Кількість учнів середніх шкіл зменшилася на 36,4% в Україні та на 40,3% у Кіровоградській області.

На початок 2019/2020 навчального року кількість учнів у загальноосвітніх навчальних закладах на 10 000 жителів у Кіровоградській області (1030) була вищою, ніж у середньому по Україні (988) [28].

Кіровоградська область посідає перше місце в Україні за кількістю діючих центральних шкіл.

В області функціонує 72 центральні школи та 187 філій, з яких 12 центральних шкіл та 20 філій створено в об'єднаних територіальних громадах.

У центральних школах навчається 30,9 тис. учнів. За стандартами проекту "Нова українська школа" (НУШ) в області працює 608 класів, в яких навчається 10955 учнів.

В області функціонує 23 заклади професійної освіти, до яких у 2021 році планується набрати 6996 учнів. Понад дві третини учнів, які навчаються в цих закладах, здобувають повну загальну середню освіту на додаток до професійної освіти.

Зростає також кількість закладів дуальної освіти: У 2021 році в семи закладах навчатимуться 167 учнів (2016 рік: 94 учні в трьох закладах).

У регіоні 16 закладів вищої освіти різних типів здійснюють підготовку фахівців з вищою освітою, в яких у 2020/21 навчальному році навчалось понад 10 000 студентів (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Показники розвитку вищої освіти

Показники	Навчальні роки:					
	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20	2020/21
Кількість закладів, од.	17	16	16	15	15	15
у них студентів, усього тис.осіб	16,2	15,5	14,4	14,0	13,4	10,2
Кількість студентів у розрахунку на 10 тис.населення осіб	166	161	151	148	143	--
Прийнято на навчання, тис.осіб	3,7	3,6	3,4	3,2	3,1	--
Випущено, тис.осіб	4,6	4,0	4,4	4,3	3,6	--

Джерело: [28]

Найпотужнішими за кількістю студентів є: Центральноукраїнський національний технічний університет, Центральноукраїнський державний педагогічний університет ім. Володимира Винниченка, Льотна академія Національного авіаційного університету.

Чисельність економічно активного населення у віці 15-70 років в Кіровоградській області в 2021 році складала 406,5 тис. осіб, з них 352,9 тис.

осіб, або 89,0% – зайняті економічною діяльністю (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Економічна активність населення та чисельність працюючих в області

Показники	2016 р.	2017р.	2018р.	2019р.	2020р.	2021
Економічно активне населення у віці 15-70 років, тис. осіб	436,6	428,8	429,4	430,4	431,8	406,5
Зайняте населення у віці 15-70 років, тис. осіб	386,8	375,7	376,8	380,5	384,5	352,9
Рівень зайнятості населення, відсотків до всього населення відповідної вікової групи	53,7	52,9	53,3	54,5	55,6	52,6

Джерело: складено за даними [28]

Розрахуємо темп зростання (зменшення) зайнятого населення

$$З_{н2016}=386,8/391,1*100\%=98,9\%$$

$$З_{н2017}=375,7/386,8*100\%=97,1\%$$

$$З_{н2018}=376,8/375,7*100\%=100,3\%$$

$$З_{н2019}=380,5/376,8*100\%=101,0\%$$

$$З_{н2020}=384,5/380,5*100\%=101,1\%$$

$$З_{н2021}=352,9/384,5*100\%=91,7\%$$

Отже, розрахунок показує, що темп зростання зайнятого населення хоч і повільний, але все таки зростає. Так, рівень зайнятості зріс з 2016 р. до 2020р. на 2,2 %.

Найбільша кількість людей зайнята у сільському, лісовому та рибному господарстві, торгівлі, промисловості, транспорті та державному секторі: освіта, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги.

У період з 2018 по 2021 рік кількість зайнятих осіб зменшилася на 23,9 тис. (6,3%).

Таким чином, рівень зайнятості має тенденцію до зростання. Структура зайнятості в області за останні роки суттєво змінилася залежно від виду економічної діяльності.

Водночас, в області спостерігається велика кількість безробітних та високий рівень безробіття (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Структура зайнятості населення області за видами економічної діяльності

Вид економічної діяльності	2017 р.		2018 р.		2019 р.		2020 р.		2021 р.	
	тис. осіб	питома вага, %	тис. осіб	питома вага, %	тис. осіб	питома вага, %	тис. осіб	питома вага, %	тис. осіб	питома вага, %
Усього зайнятого населення	386,8	100	375,7	100	376,8	100	380,5	100	384,5	100
Сільське господарство	109,4	28,2	103,4	27,5	106	28,1	109	28,6	111,0	28,9
Промисловість	50,5	13,0	48,7	12,9	48,9	13,0	49,2	12,9	49,8	13,0
Будівництво	12,3	3,2	12,3	3,2	12,8	3,4	13,3	3,5	13,8	3,6
Торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	64,4	16,6	64,4	17,1	61,0	16,2	61,1	16,1	61,1	15,9
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	25,3	6,5	25,3	5,9	24,5	6,5	24,3	6,4	24,6	6,4
Освіта	35,4	9,2	35,8	9,5	35,9	9,5	35,7	9,4	35,9	9,3
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	27,4	7,1	26,7	7,1	26,3	7,0	26,2	6,9	26,4	6,9
Державне управління й оборона; обов'язкове соц. страхування	25,8	6,6	25,5	6,7	25,0	6,6	25,1	6,6	25,1	6,5
Інші види економічної діяльності	36,3	9,4	36,4	9,6	36,4	9,7	36,6	9,6	36,8	9,6

Джерело: [28]

Рівень працевлаштування зареєстрованих безробітних у 2018 році склав 31,9%, у 2019 році – 31,4%, у 2020 році – 29,9%.

Таке падіння рівня працевлаштування відображає негативну динаміку ситуації із зайнятістю в регіоні. (табл.2.13).

Рівень безробіття є одним з найважливіших індикаторів реалізації робочої сили. Характерною проблемою сучасної соціально-економічної ситуації в регіоні є наявність безробіття, в тому числі прихованого.

Рівень безробіття становить 12,2% у 2018 році, 11,6% у 2019 році, 11,0% у 2020 році та 7,5% у 2021 році.

Таблиця 2.13

Чисельність безробітних громадян в Кіровоградській області

Найменування	Позначення	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Економічно активне населення (робоча сила) у віці 15-70 років, тис. осіб	Р _с	428,8	429,4	430,4	431,8	406,5
Безробітне населення (за методологією МОП) у віці 15-70 років, тис. осіб	Б	53,1	52,6	49,9	47,3	53,6
Рівень безробіття, у % до робочої сили відповідної вікової групи	$P_6 = P_c / B$	12,4	12,2	11,6	11,0	7,5
Рівень працевлаштування (коефіцієнт обороту робочої сили по прийому) у % до середньооблікової кількості штатних працівників	Р _п	30,3	31,9	31,4	29,9	--

Джерело: складено за даними [28]

Зниження рівня безробіття загалом відображає позитивну тенденцію. Однак цей процес відбувається за рахунок скорочення економічно активного населення.

Для вирішення завдання зниження рівня безробіття необхідно здійснити необхідні кроки для досягнення стратегічної мети щодо максимальної реалізації потенціалу робочої сили шляхом реформування сфери праці, створення сприятливих умов для праці та посилення стимулів і мотивації до продуктивної зайнятості.

Одним з основних індикаторів соціального стану регіону є рівень невиплаченої заробітної плати, яка залишається основним джерелом доходів для більшості населення. Заробітна плата в середньому становить понад 60% середньомісячного доходу населення, а для деяких громадян є єдиним джерелом доходу.

У 2021 році середньомісячна заробітна плата в Україні становила 12497 грн; у 2021 році номінальна середньомісячна заробітна плата в Кіровоградській області становила 9860 грн.

Низька привабливість працевлаштування на підприємствах регіону

частково пояснюється стабільно низьким рівнем заробітної плати працівників у Кіровоградській області порівняно з середнім рівнем по Україні та багатьма іншими регіонами.

Порівнюючи співвідношення середньомісячної номінальної заробітної плати регіону до середньомісячної номінальної заробітної плати в Україні, Кіровоградська область посідає лише 21 місце (рис. 2.7).

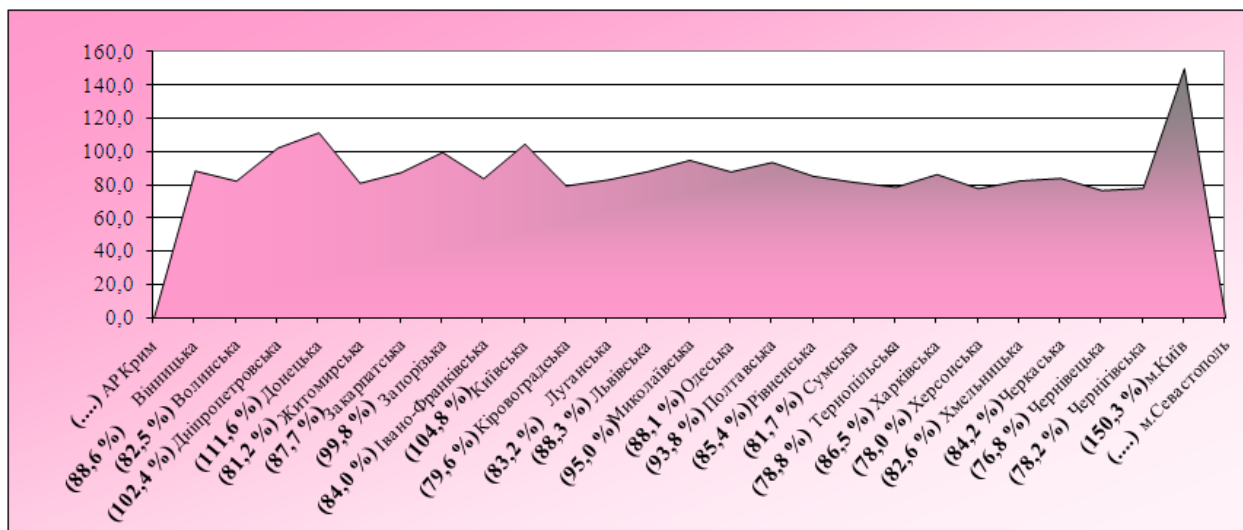

Рис. 2.7. Співвідношення середньомісячної заробітної плати регіонів до середньомісячної заробітної плати України за 2021 рік.

Джерело: побудовано за даними [28]

Необхідно зазначити, що якість життя населення обумовлює, окрім доходів, ще інші чинники. Це передусім включає такі складники як соціальний захист, рівень житлово-комунального обслуговування та забезпеченості житлом, організація соціальної забезпечення малозабезпечених родин, якість питної води та рівень водопостачання в регіоні, захищеність громадянина в державі (рівень злочинності, корупції, порушення прав та свобод), існування соціальних вад (алкоголізм, наркоманія), екологічна ситуація в області.

Однак найбільш вагомим індикатором добробуту населення є рівень доходу. Як було вже зазначено, в середньому по країні в структурі доходів частка заробітної плати становить близько 60,0 %.

За даними Державного комітету статистики України, станом на 2021 р., питома вага працівників, яким нарахована заробітна плата нижче прожиткового мінімуму для працездатної особи у середньому в Україні становила 5,6 %. У Кіровоградській області цей компаратор складав 7,1 %, що обумовлює наявність низького рівня життя населення області (Рис.2.8).

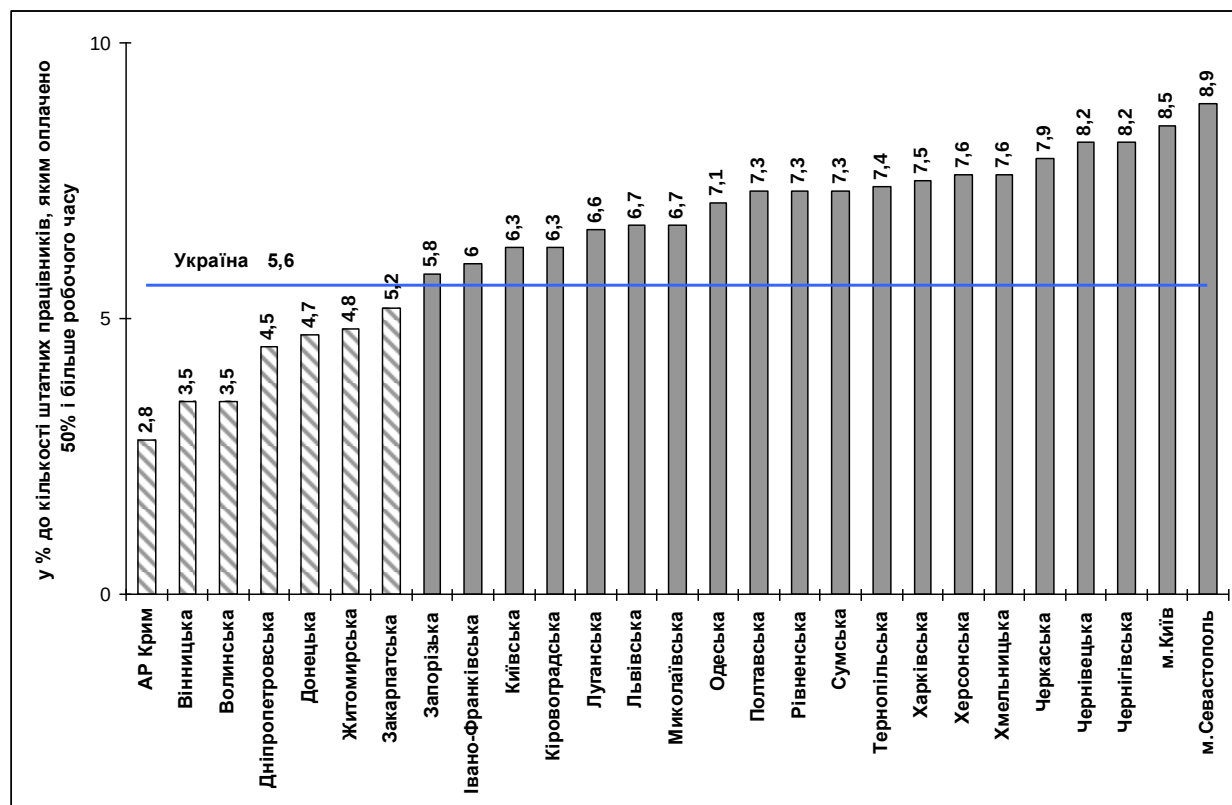

Рис. 2.8. Питома вага працівників, яким нарахована заробітна плата нижче прожиткового мінімуму для працездатної особи (2021 р.)

Джерело: побудовано за даними [28]

З 21 району та чотирьох міст Кіровоградської області лише у м. Кропивницький, м. Знам'янська, Голованівському, Добровеличківському, Кропивницькому, Маловисківському, Новомиргородському, Новоукраїнському та Світловодському районах номінальна середньомісячна заробітна плата є вищою за середній рівень номінальної середньомісячної заробітної плати по області.

Найнижча середньомісячна номінальна заробітна плата у Компаніївському районі.

Динаміка номінальної заробітної плати в районах та Кіровоградській області в цілому поступово зростала протягом досліджуваного періоду.

Порівняння розподілу заробітної плати за видами економічної діяльності в Кіровоградській області у 2017 та 2021 роках показує, що найвища заробітна плата зосереджена у фінансовому секторі, а найнижча - у сільському господарстві.

Це свідчить про те, що аграрний сектор не став більш прибутковим та привабливим за останнє десятиліття. Оскільки якість і цінність чорноземів Кіровоградської області відома не лише в Україні, а й в усьому світі, сільське господарство мало б бути сектором, який приваблює найбільше інвестицій та інновацій, створюючи більше робочих місць і залучаючи більше молоді. Однак ситуація є протилежною.

Тому на основі проведеного аналізу можна сказати, що ситуація соціально-економічного розвитку регіону є складною, особливо в демографічній сфері, яка характеризується поступовим зменшенням кількості постійного населення майже у всіх вікових групах, особливо серед молоді. Інвестиційний клімат в області також є досить непривабливим з точки зору вкладення інвестицій в основний капітал у регіональному контексті. Середній рівень середньомісячної заробітної плати в Кіровоградській області є нижчим за середній рівень цього показника в Україні. Так, за рівнем середньомісячної заробітної плати Кіровоградська область посідає 21 місце серед регіонів України.

Це підтверджує той факт, що Кіровоградська область належить до регіонів з вищим за середній рівнем стагнації, що негативно впливає на загальну соціально-економічну ситуацію та соціальний розвиток регіону.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВНІ НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ КІРОВОГРАДСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Напрями удосконалення стратегії розвитку Кіровоградської області в умовах військового стану

Регіональні стратегії розвитку потребують процесу розробки як з точки зору забезпечення ефективної мобілізації ресурсів, так і з точки зору дотримання нормативно-правових вимог щодо формування та реалізації регіональних стратегій.

Так, до складу нормативно-правової бази для розробки Стратегії розвитку Кіровоградської області на період 2021-2027 років, затвердженої рішенням Кіровоградської обласної ради від 12 березня 2020 року № 743 належать:

1. Закон України "Про засади державної регіональної політики" [1];
2. Порядок розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів, який затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 року № 932 (із змінами) [3];
3. Методика розроблення, проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації регіональних стратегій розвитку та планів заходів з їх реалізації, яка затверджена наказом Мінрегіону від 31 березня 2016 року №79 (зі змінами та доповненнями) [4];
4. Методологія, яка розроблена групою експертів Joint Research Centre (JRC) Європейської комісії у рамках дослідження "Smart specialisation in E&IA countries".

У той же час, дана Стратегія мала орієнтуватися на базові стратегічні цілі Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки.

Поряд з цим, під час створення Стратегії-2027 враховані положення: Національної доповіді "Цілі Сталого Розвитку: Україна" (далі – ЦСР), схваленої державами-членами Організації Об'єднаних Націй й адаптованих для України; Програми діяльності Кабінету Міністрів України на період до 2025 року.

Стратегії регіонального розвитку реалізуються через програми економічного і соціального розвитку та відповідні проєкти. Водночас, як державна регіональна стратегія розвитку, так і стратегія регіонального розвитку Кіровоградської області на 2021-2027 роки були розроблені ще до війни [102]. Звичайно, ситуація в цілому суттєво змінилася з лютого 2022 року, з відмінностями в різних регіонах, наприклад, у східній та західній частинах країни. Ці події також вплинули на розвиток у Центральному регіоні, зокрема в Кіровоградській області. Така ситуація робить існуючу стратегію розвитку неактуальною, а програма її реалізації не дозволить повністю досягти стратегічних цілей, задекларованих у стратегії.

Тому існує потреба в актуалізації існуючої Стратегії розвитку Кіровоградської області до 2027 року, включаючи коригування стратегічних цілей в частині відновлення, переміщення підприємств та працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, а також сприяння соціально-економічному відновленню та розвитку, виходячи з нових реалій.

Війна завдала величезних втрат вітчизняній економіці. Майже 50% українських підприємств не працювали, були порушені ланцюги поставок, більшість компаній скоротили обсяги діяльності, зменшили зарплати працівникам, звільнили або, навпаки, мобілізували працівників, а багато сімей емігрували за кордон. Як наслідок, державний бюджет недоотримує податкових надходжень, необхідних для повноцінного функціонування державного сектору та місцевого самоврядування на всіх рівнях.

Для підтримки бізнесу було запроваджено значні регуляторні та податкові зміни, надано фінансову підтримку компаніям та впроваджено програми, спрямовані на підтримку переїзду та експортних можливостей.

Існують численні навчальні програми для підтримки підприємців у міжнародних програмах розвитку, а також надаються гранти на підприємницьку діяльність.

На жаль, в Україні немає єдиної онлайн-платформи для підтримки міжнародного бізнесу. На рівні Кіровоградської області також немає відповідної платформи чи центру. Натомість на державному порталі "Дія. бізнес", створеному та підтримуваному Міністерством цифрової трансформації України у співпраці з Департаментом розвитку підприємництва та експорту, міститься вся інформація про програми підтримки бізнесу в країні. Дуже мало учасників беруть участь у програмах АМБ та програмах спільнот з підтримки бізнесу, лише 3,9% знають про них. Український бізнес швидко адаптується до умов війни - третина підприємств вже розробили антикризову стратегію, а майже половина - замислюються над цим. Відбувається швидкий перехід до реалізації експортної бізнес-стратегії (43% МСП вже планують розвиток експорту). Тим не менш, головною проблемою для підприємств в Україні, особливо в Кіровоградській області, залишається можливість фінансування відновлення та розвитку бізнесу. За оцінками дослідження, лише МСП потребують 73 млрд. доларів США. Відсоток МСП, які знають або отримували підтримку від місцевих ОТГ та/або програм регіонального розвитку, є незначним - 5,9% [49]. Використовували національні або міжнародні програми для підтримки свого бізнесу - 28% МСП, з яких 15% скористалися можливістю сплачувати єдиний 2% податок, 6% - іншими податковими пільгами та 2% - компенсацією за працевлаштування внутрішньо переміщених осіб (учасники проекту Unlimit Ukraine за даними травневого опитування Європейської Бізнес Асоціації серед МСП-учасників проекту Unlimit Ukraine) [50].

Розвиток інфраструктури на регіональному рівні та розробка програм підтримки переміщених підприємств також мають особливе значення.

Важливість підтримки МСП у Кіровоградській області пояснюється тим, що МСП відіграють важливу роль у розвитку регіону. МСП в

Кіровоградській області представлені наступним чином: 326 середніх підприємств, на які припадає 47,5% загального обсягу реалізованої продукції, робіт та послуг та на яких працює 51,7 тис. осіб; 7,4 тис. малих підприємств, що становить 34,6% від загальної кількості, на яких працює 38,5 тис. осіб. З них 6,4 тис. - мікропідприємці (17,4 тис. найманих працівників) (17,4 тис. найманих працівників); 28,7 тис. - фізичні особи-підприємці (ФОП).

Більшість МСП (включаючи ФОП) зосереджені в торгівлі, сільському господарстві та промисловості: Торгівля - 49,3% від загальної кількості МСП; сільське господарство: 12,6%; та Промисловість: 6,1%; Інші види економічної діяльності - 32%. У секторі МСП зайнято 136 800 осіб, що становить 96,9% від загальної кількості зайнятих в регіоні. Середні підприємства: 51,7 тис. осіб, 36,6%; малі підприємства - 38,5 тис. осіб або 27,3%; та мікропідприємства - 17,4 тис. осіб, 12,3%.

На малі та середні підприємства (включаючи фізичних осіб-підприємців) припадає понад 90% загального обсягу реалізованої продукції, робіт та послуг. Середні підприємства: 47,6%; малі підприємства - 34,6%, у тому числі мікропідприємства - 12,1%.

Найбільші обсяги реалізованої продукції, робіт та послуг мають підприємства наступних галузей:

- торгівля - майже 30% від загального обсягу реалізованої продукції та товарів;
- сільське господарство - понад 23%.

За рівнем розвитку малих та середніх підприємств (МСП) посідають третє місце в Україні.

При цьому, необхідно зазначити, що 49 підприємств перенесли свої виробничі майданчики до Кіровоградської області. З них; 22 - у промисловому секторі; 1 - у сільському господарстві; 14 - у торгівлі; 3 - у транспорті; 5 - у сфері ресторанного господарства та делікатесів і 4 - в інших галузях.

На релокованих у Кіровоградську область підприємствах було

працевлаштовано 103 особи, у тому числі 20 внутрішньо переміщених осіб.

Для збільшення частки МСП, які використовують державні та міжнародні програми для підтримки свого бізнесу, необхідно створити єдину платформу з інформацією про державні та міжнародні гранти або доповнити платформу "Дія.бізнес" інформацією про міжнародні грантові програми. Інформація про такі платформи має бути розміщена на сайтах бізнес-організацій (торгово-промислових палат, бізнес-асоціацій), зокрема Кіровоградської торгово-промислової палати, податкових органів, місцевих громад та фахових ЗМІ.

В умовах обмежених ресурсів доступ до державних схем фінансової підтримки бізнесу (переважно кредитів за програмою 5-7-9%) вимагає виділення пріоритетних напрямків фінансування в майбутніх національних планах відновлення [68].

Згідно з результатами опитування, майже для чверті підприємців основною проблемою залишаються порушені ланцюги поставок та довга і дорога логістика.

Нові ланцюги поставок, особливо для переміщених підприємств, можуть бути створені шляхом постійного моніторингу місцевої ділової активності, проведення маркетингових досліджень місцевого ринку (галузева та географічна сегментація) та консультаційної підтримки з питань побудови нових ланцюгів постачання та логістики.

Це можуть робити на постійній основі як бізнес-асоціації, так і консалтингові агенції за підтримки міжнародних партнерів.

Публікація результатів маркетингових досліджень та моніторингу ділової активності на веб-ресурсах, таких як регіональні онлайн-платформи, бізнес-асоціації, центри підтримки бізнесу та спільноти.

Інформаційна та освітня підтримка для отримання доступу до програм державних закупівель є дуже важливою. Це сприятиме створенню нових ланцюгів постачання та виходу МСП на нові ринки.

Однією з найгостріших проблем є відсутність достатньої кількості

платоспроможних клієнтів на внутрішньому ринку. Щоб вирішити цю проблему, МСП повинні переосмислити свої бізнес-стратегії та зосередитися на експорті своєї продукції та послуг.

Існує багато ініціатив у цьому напрямку, як у державному, так і в приватному секторі. Багато країн світу та ЄС скасували митні збори на українську продукцію під час війни, що допомогло українським компаніям зміцнити свої позиції на міжнародному ринку. Українська агенція з просування експорту опублікувала низку аналітичних матеріалів та методичних рекомендацій. Низка аналітичних матеріалів та посібників з питань експорту публікується на порталі Dia.Business [51].

У Кіровоградській області активну роль у просуванні експортної діяльності підприємств відіграє Регіональна торгово-промислова палата.

Створено достатню кількість навчальних курсів з експорту. Однак бракує індивідуального супроводу та консультаційної підтримки для учасників цих курсів.

Тому існує потреба у запровадженні програми з надання консультаційної підтримки учасникам навчальних курсів, спрямованої, насамперед, на підвищення рівня знань з питань експортної діяльності, а також окремим категоріям підприємців (внутрішньо переміщеним особам, жінкам та молоді).

Сприяння створенню нових малих та середніх підприємств (МСП) є ще одним важливим елементом відновлення економіки. Бажання розпочати власну справу після війни широко поширене серед українців.

Згідно з опитуванням щодо соціально-економічних наслідків війни, 27% мешканців країни планують розпочати власну справу [52].

Як уже згадувалося, уряд планує надати грант у розмірі 250 000 гривень на створення мікропідприємств. Щороку планується виділяти 20 000 грантів.

Претендувати на отримання гранту можуть громадяни України, які не працюють на іншому підприємстві і не ведуть інший бізнес. Для отримання

гранту заявники подають заявку та бізнес-план через портал Дія або відділення Ощадбанку.

Заявку та бізнес-план оцінюють експерти Ощадбанку та Державного центру зайнятості. У разі відповідності критеріям грант перераховується на окремий рахунок. Цей рахунок використовується для закупівлі обладнання та сировини, придбання інструментів та часткових платежів.

Гроші використовуються на закупівлю матеріалів, інструментів та часткову оплату оренди. Крім того, підприємці можуть отримати кредити до 2,5 млн грн за програмою "5-7-9". Ці кошти можуть бути використані на будівництво або реконструкцію приміщень, придбання додаткового обладнання та поповнення оборотного капіталу.

Обмеженість можливостей Уряду України та місцевих бюджетів у наданні грантів для підприємництва ставить питання про пріоритетність цих кредитів.

Безумовно, пріоритет має надаватися підприємцям, які планують розпочати бізнес у галузях економіки, визначених пріоритетними для розвитку країни в майбутньому національному плані відновлення.

На думку експертів, сільське господарство та агробізнес є дуже важливими та потенційними секторами зростання з точки зору зайнятості та підприємництва. Цей сектор зазнає величезних втрат у деяких районах, оскільки 70% переміщених осіб були переміщені в малі міста (35%), сільську місцевість (32%) і передмістя (7%) [54].

За даними Інституту Глоффорда, будівництво, сільське господарство, виробництво продуктів харчування, оптова та роздрібна торгівля, логістика, хімічне виробництво, виробництво електрообладнання та меблів продовжуватимуть активно розвиватися після війни і потребуватимуть людських ресурсів. Експерти сходяться на думці, що післявоєнна відбудова має бути зосереджена на створенні доданої вартості в розвинених галузях. "Наприклад, у сільському господарстві, де більша частина довоєнної продукції експортувалася в необробленому вигляді, та в ІТ-секторі, який

забезпечує значну частину валютних надходжень країни" [55].

Безумовно, цей процес також має враховувати громадян зі статусом внутрішньо переміщених осіб та українських біженців у європейських країнах. Розвиток малого та середнього бізнесу може відігравати важливу роль у забезпеченні зайнятості та отриманні доходів.

Крім того, як свідчить міжнародний досвід, субсидії на розвиток підприємництва є ефективним стимулом для повернення біженців, особливо в Кіровоградську область. Згідно з опитуванням, 10% українців, які виїхали з України після 24 лютого 2022 року, не мають наміру повертатися в Україну після закінчення війни.

Окремої уваги заслуговує підтримка бізнесу, створеного жінками та молодими людьми віком до 35 років. Молоді та жінкам важко знайти роботу, особливо в умовах зростання безробіття. За даними Державної служби зайнятості, на одне робоче місце претендують 12 осіб.

Експерти прогнозують, що величезний розрив між попитом і пропозицією на ринку праці збережеться ще довго і що існує прихована дискримінація цих двох категорій. Крім того, вони не мають достатньо фінансових ресурсів, щоб розпочати власну справу.

Це пов'язано з тим, що молодь тільки виходить на ринок праці, а жінки отримують меншу заробітну плату, ніж чоловіки. Згідно з нещодавнім дослідженням, заробітна плата жінок в Україні (на кінець 2021 року) становить 80% від заробітної плати чоловіків [58].

Крім того, жінки традиційно працюють у низькооплачуваних секторах економіки (наприклад, в освіті та охороні здоров'я). Значний вплив мають також глибоко вкорінені стереотипи щодо ролі жінок у суспільстві, зокрема розподіл домашніх обов'язків між чоловіками та жінками, а також догляд за дітьми. Тому молодіжне та жіноче підприємництво потребує фінансової підтримки, а також нефінансової підтримки у вигляді наставництва та консультування.

Як було визначено експертами, мережа програм та установ з підтримки

підприємництва має бути розширена, щоб задовольнити базові потреби потенційних підприємців.

Підсумовуючи вищезазначене, в якості довгострокових орієнтирів для покращення соціально-економічного розвитку Кіровоградської області слід відзначити наступні напрями:

1. Продовжити реалізацію заходів щодо створення індустріальних парків, зокрема у містах Олександрія та Кропивницький. Створення сприятливих умов для максимального використання виробничих потужностей підприємств регіону та підтримка оборонного замовлення.

2. Підтримка розвитку внутрішнього та зовнішнього ринків збуту продукції підприємств регіону.

3. Підтримка діяльності релокованих підприємств, модернізація та оновлення існуючих виробничих потужностей. Впровадження сучасних технологій, нових видів продукції та обладнання в промисловості.

4. Сприяння збільшенню пропозиції сільськогосподарської продукції. Сприяння збільшенню виробництва сільськогосподарської сировини для переробки на регіональних підприємствах харчової промисловості.

5. Моніторинг виконання плану заходів про економне використання електроенергії промисловими підприємствами в умовах воєнного стану.

6. Просування продукції місцевих виробників та підвищення її якості шляхом заохочення їх участі у виставках, ярмарках, іміджевих заходах та форумах на регіональному та національному рівнях.

7. Вжиття заходів щодо забезпечення альтернативного енергетичного забезпечення на промислових підприємствах.

8. Залучення коштів іноземних інвесторів, міжнародних організацій та інших коштів, не заборонених чинним законодавством, реалізація інвестиційних проектів і програм.

9. Координація роботи місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування з метою створення сприятливих умов для залучення вітчизняних та іноземних інвестицій, формування інвестиційних

пропозицій та реалізації стратегічних інвестиційних проектів регіонального розвитку.

10. Організація та участь в інвестиційних форумах, семінарах і нарадах з питань залучення іноземних інвестицій за участю представників суб'єктів господарювання, центральних органів виконавчої влади та міжнародних організацій, незалежних експертів та інших зацікавлених сторін.

11. Розвиток інфраструктури підтримки підприємництва, підтримка та навчання внутрішньо переміщених осіб.

3.2. Стратегічні напрями розвитку індустріальних парків на території Кіровоградської області в умовах військового стану

Індустріальні парки вважаються ефективним інструментом сприяння промисловому розвитку та мають потенціал для прискорення післявоєнного відновлення економіки України.

Тому Уряд України активно ініціював і продовжує розвивати законодавство у цій сфері з метою створення сприятливого інвестиційного клімату.

Індустріальний парк ("ІП") - це промислова територія з відповідною інфраструктурою, на якій учасники індустріального парку можуть здійснювати дозволені види господарської діяльності, зокрема, переробну промисловість, науково-дослідну та дослідно-конструкторську діяльність, а також діяльність у сфері інформації та комунікацій (Закон "Про індустріальні парки").

У 2021 році Верховна Рада прийняла Закон "Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо стимулювання створення індустріальних парків", який започаткував позитивні реформи у секторі індустріальних парків. Закон спрямований на залучення прямих інвестицій. Закон запровадив низку фінансових та інших стимулів для засновників та учасників індустріальних парків. КМУ затвердив порядок розгляду документів для

внесення індустріальних парків до Реєстру індустріальних парків та ведення реєстру, а також уточнив процедуру розгляду документів та строки для створення і реєстрації індустріальних парків. [59]

Таким чином, держава повністю врегулювала механізми, необхідні для ефективного створення та реєстрації індустріальних парків.

Верховна Рада прийняла два закони про внесення змін до Податкового та Митного кодексів України "Про створення сприятливих умов для залучення масштабних інвестицій у промислове виробництво", які надають можливість учасникам індустріальних парків отримати податкові та митні пільги при інвестуванні у виробництво на нових промислових територіях, які включають наступне:

1. Звільнення від податку на прибуток строком на 10 років, якщо учасник виконує наступні умови, реінвестуватиме звільнений прибуток; здійснюватиме господарську діяльність в межах виробничого майданчика підприємця та лише у сфері, що регулюється законодавством; та не виплачує дивіденди акціонерам.

2. Звільнення від сплати ввізного мита та ПДВ при ввезенні обладнання для виробництва на промислових територіях: якщо учасник ІП використовує імпортоване обладнання лише для власних потреб у межах земельної ділянки ІП; таке обладнання раніше не використовувалося та було виготовлено більше ніж за три роки до дати його ввезення на територію України (тобто є технологічно новим).

3. Надання пільг зі сплати земельного податку та податку на майно, зокрема у таких формах, як зменшення ставки земельного податку та орендної плати для учасників ІП, повного звільнення від сплати земельного податку для учасників ІП.

Уряд розробив порядок надання на безповоротній основі коштів для розвитку індустріальних парків та/або будівництва об'єктів супутньої інфраструктури, необхідних для створення та функціонування індустріальних парків [60].

Так, за зверненням до Мінекономіки заявникам надаються кошти з державного або місцевого бюджету в обсязі, що не перевищує 60 млн. грн. та не більше 80% вартості проекту.

У порядку повного або часткового відшкодування відсотків за кредитами, залученими для створення та/або провадження господарської діяльності в індустріальних парках, кредит можна отримати за рахунок коштів державного або місцевого бюджету, звернувшись до Мінекономіки:

- для ініціаторів створення індустріальних парків (господарських товариств та керуючих компаній індустріальних парків)- до 60 млн. грн.;
- для учасників індустріальних парків - до 45 млн грн.

Відповідно до порядку покриття витрат на приєднання та забезпечення приєднання до електричних мереж індустріальних парків або ініціаторів створення індустріальних парків, держава покриває до 100% витрат на підключення та забезпечення приєднання до інженерно-транспортних мереж за рахунок коштів державного або місцевого бюджету. А саме до систем передачі або розподілу електричної енергії; загальної залізничної мережі; мереж системи газо-, теплопостачання, водопостачання та водовідведення; інфраструктури електронних комунікаційних мереж, яка розташована поза територією індустріальних парків.

Ці економічні стимули та компенсації не є гарантованими і потребують виконання низки вимог та умов. Зокрема, пільги зі сплати податків і зборів можуть бути застосовані лише за умови збереження статусу учасника індустріального парку не менше 10 років та виконання вищезазначених умов.

При цьому звільнення від сплати земельного податку та податку на майно напряду залежить від прийняття відповідного рішення місцевими органами влади.

Кошти та компенсації заявникам з державного бюджету надаються в межах бюджетних видатків, передбачених у законі про державний бюджет на відповідний рік.

Однак наразі з'являється низка нових індустріальних парків. У Вінниці,

Білій Церкві та Львові місцева влада звільнила індустріальні парки від сплати земельного податку. Це пов'язано з тим, що індустріальні парки є привабливими місцями для виробничих потреб і зручною моделлю для організації та ведення бізнесу, оскільки учасники індустріальних парків можуть організувати свій бізнес швидко і без складних процедур і формальностей. Територія ІП облаштована необхідною інженерною та транспортною інфраструктурою; земельні земельна ділянка під ІП виділена вже давно; також залучена спеціалізована девелоперська компанія, яка бере на себе багато питань, пов'язаних з експлуатацією та обслуговуванням індустріальних парків.

Нещодавно Уряд схвалив Стратегію розвитку індустріальних парків на період 2023-2030 років, яка визначає подальші напрямки та методи розвитку індустріальних парків в Україні.

Стратегія встановлює відповідні цілі для прискорення розвитку індустріальних парків:

- запровадження додаткових фінансових та нефінансових (консультаційна та інформаційна підтримка) стимулів для ІП;
- налагодження міжнародних зв'язків з міжнародними урядовими та неурядовими організаціями, а також інноваційними міжнародними компаніями з метою використання їх досвіду для забезпечення функціонування об'єктів ІП та залучення інвестицій у дану сферу;
- подальше удосконалення законодавства у сфері створення, функціонування та розвитку індустріальних парків;
- сприяння надання допомоги підприємцям та керуючим компаніям для залучення потенційних учасників у сферу ІП;
- формування, заохочення розвитку моделей екоіндустріальних парків тощо.

Завдяки сприянню учасникам ІП, швидкій розробці нормативно-правових актів, запровадженню стимулів та спрощенню механізмів роботи, у

поєднанні з ефективною фінансовою підтримкою, індустріальні парки можуть стати дієвою основою для післявоєнної відбудови та розвитку всього регіону.

У Кіровоградській області вживаються заходи щодо створення трьох індустріальних парків, що є стратегічним завданням для подальшого розвитку регіону. Було проведено SWOT-аналіз для визначення довгострокових перспектив створення індустріальних парків в області.

SWOT-аналіз розвитку індустріальних парків в регіоні

Сильні сторони:

- наявність ініціативи підприємців та наміри створювати індустріальні парки;
- підтримка ініціативи органів місцевого самоврядування щодо створення індустріальних парків;
- наявність кваліфікованої робочої сили, включаючи внутрішньо переміщених осіб;
- розвинена дорожньо-транспортна інфраструктура навколо майданчика (автомагістралі, залізниці).

Слабкі сторони:

- військові дії, обстріли, можлива шкода працівникам та пошкодження майна;
- недостатність фінансових ресурсів для реалізації проекту;
- відсутність досвіду будівництва індустріальних парків;
- високі відсоткові ставки за банківськими кредитами для МСП;
- низька інвестиційна привабливість країн та регіонів;
- недосконале інституційно-правове забезпечення функціонування індустріальних парків.

Можливості :

- наявність та можливість запровадження нових стимулів та фінансової підтримки щодо створення індустріальних парків на

державному рівні;

- отримання коштів із державного бюджету на розвиток інфраструктури індустріальних парків;
- поліпшення інвестиційного клімату в регіоні;
- активізація економічної активності в Україні та регіоні;
- завершення будівельних та ремонтних робіт на дорогах державного та регіонального значення в Кіровоградській області.

Загрози:

- відсутність фінансової підтримки з бюджетів різних рівнів на початкових етапах реалізації проектів для підготовки проектної документації та будівництва об'єктів інженерної інфраструктури;
- тривалі військові дії та подальше уповільнення економічної активності на внутрішньому та зовнішньому ринках України;
- ускладнення військово-політичної ситуації в Україні може негативно вплинути на подальше погіршення інвестиційного клімату на національному та регіональному рівнях.

Отже, SWOT-аналіз свідчить про доцільність відкриття ІП з точки зору забезпечення довгострокового соціально-економічного розвитку регіону.

Вартість реалізації проектів ІП у Кіровоградській області у 2023-2025 роках оцінюється у 1,5 млрд грн за рахунок коштів державного та обласного бюджетів, інвесторів та ініціаторів відкриття індустріальних парків.

Три проекти дозволять створити 2 500 нових робочих місць. Два індустріальні парки ("Радій" і "Ростагропром") будуть створені в Кропивницькому та один ("Стан-Інвест") в Олександрії.

Особливо важливо, що ці індустріальні парки можуть бути використані для релокованих компаній та створення додаткових робочих місць, в тому числі для внутрішньо переміщених осіб.

Разом з тим, сучасна економічна ситуація, тенденція до розвитку підприємств у галузях нових технологічних систем, приладобудування, гідроенергетичного машинобудування та автоматизованого контролю і

управління технологічними процесами вимагають докорінної та структурної перебудови існуючих виробничих потужностей з використанням нових сучасних організаційно-економічних інструментів.

Водночас, план соціально-культурного розвитку міста Кропивницького на 2022-2023 роки визначає розвиток економічного потенціалу територіальної громади як важливу стратегічну мету, що забезпечить структурні зміни в реальному секторі економіки та стимулюватиме розвиток інноваційних виробництв, підтриманих інвестиційними ресурсами.

Основні ідеї щодо створення об'єктів ІІ в регіоні можна визначити наступним чином: метою створення індустріального парку “Радій” є формування сучасної ековиробничої моделі на засадах ресурсоефективної економіки шляхом створення єдиної території зі спеціалізованими виробництвами з повноцінною інженерною та транспортною інфраструктурою для залучення інвестицій та розвитку експортного потенціалу регіону.

Пріоритетними напрямками діяльності парку є:

- приладобудування;
- виробництво електромеханічних приводів;
- виробництво гідравлічних та пневматичних приводів;
- складальне виробництво комплексів і систем;
- науково-технічна діяльність, діяльність спеціального конструкторсько-технологічного та проектно-конструкторського бюро.

Для будівництва індустріального парку компанія “Радій” надала земельну ділянку загальною площею 16,0580 га, що складається з чотирьох суміжних ділянок по вулиці Академіка Тама в м. Кропивницькому.

Парк буде побудований до 2057 року, з підготовчим етапом у 2022-2023 роках, реконструкцією та будівництвом у 2023-2027 роках та виробництвом у 2026-2030 роках.

Проект концепції включає такі етапи:

- 2026 - досягнуто 40% від запланованої виробничої потужності;
- 2028 - досягнуто 80% запланованої виробничої потужності;
- 2030 - завершено будівництво та досягнуто запланованої виробничої потужності.

Після повного запуску індустріальний парк має забезпечити роботою 1 465 осіб. Після затвердження концепції міською радою індустріальний парк має зареєструватися в Міністерстві економіки України, обрати керуючу компанію, залучити фінансування з різних джерел та розпочати власне будівництво.

Компанія "Росток Агро" звернулася до міської ради з клопотанням про затвердження концепції будівництва індустріального парку на наступні 45 років.

Індустріальний парк під назвою "Ростагропром" буде побудований на вулиці Аджамській, 27. Парк займатиме площу 22 гектари.

Метою індустріального парку є розміщення та експлуатація переробних та інших виробництв, митних ліцензійних складів, складів для зберігання сільськогосподарської та іншої продукції, а також надання послуг.

Будівництво та введення в експлуатацію основних об'єктів інфраструктури та виробничих потужностей індустріального парку заплановано на 2023-2024 роки.

Розвиток індустріального парку "Ростагропром" фінансуватиметься за рахунок коштів державного бюджету України, міського бюджету, керуючої компанії та коштів учасників індустріального парку.

Загальна вартість проекту - 339 650 тис. грн: 670 тис. грн з Державного фонду регіонального розвитку 296 005 тис. грн з місцевого бюджету, 23 975 тис. грн інвестує компанія "Росток Агро", 280 000 тис. грн - кошти інших інвесторів.

В результаті успішної реалізації проекту індустріального парку "Ростагропром" очікується створення до 300 нових робочих місць.

У жовтні 2021 року міська рада затвердила концепцію індустріального

парку "Ростагропром".

До реєстрації індустріального парку дійшов лише індустріальний парк Олександрії, який була зареєстрована у квітні 2018 року. Однак лише завдяки цій реєстрації він вже має право на державне фінансування.

Індустріальна зона "Олександрія" була створена шляхом об'єднання п'яти ділянок загальною площею 24,4803 га. Тут планується будівництво промислово-аграрного комплексу. Реалізація проекту відбуватиметься у наступні етапи:

- 1) Ескізне проектування та підготовчі роботи до I фази: 2018-2020 роки (основними завданнями цього етапу є проведення організаційних робіт та підготовка необхідної документації).
- 2) Етап II: 2020-2023 рр. - створення та будівництво індустріального парку (будівництво необхідної інженерно-технічної інфраструктури та відповідна організація території).
- 3) Етап III - Організація діяльності, 2023-2026 рр. Заселення та розвиток індустріального парку (залучення учасників та забезпечення ефективного функціонування індустріального парку). Введення в експлуатацію 24,5 га проектної потужності.

Таким чином, процес створення індустріальної зони триває, але частина плану була створена ще до війни і потребує доопрацювання з урахуванням сьогоденних реалій та подальших соціально-економічних і технологічних тенденцій.

ВИСНОВКИ

Кіровоградська область є складною соціально-економічною системою, що складається з підприємств різних галузей, домогосподарств, установ та організацій соціального, освітнього, культурного та громадського призначення. Всі ці підприємства, установи та організації пов'язані між собою спільними природно-кліматичними умовами, використанням природних і трудових ресурсів, міжгалузевими виробничими, енергетичними, комунікаційними, транспортними та будівельними об'єктами. За допомогою цих підприємств регіон виконує свої економічні та соціальні функції. Регіон має єдину систему управління, фінансування та кредитування, систему задоволення соціальних потреб населення, систему охорони здоров'я та рекреаційних зон.

Управління соціально-економічним розвитком регіону ґрунтується на тому, що економічні можливості регіону залежать від ефективності використання його потенційних продуктивних сил, а добробут кожної організації в регіоні залежить від результатів її діяльності.

На сучасному етапі соціально-економічного розвитку Кіровоградська область має вирішити низку проблем, які потребують системного підходу.

Демографічні проблеми: Область має один з найвищих показників старіння та природного скорочення населення, що збільшує демографічне навантаження на населення працездатного віку.

Значна сировинна орієнтація промислового виробництва; високий рівень зношеності основних фондів у реальному виробничому секторі; дисбаланс інвестицій в основний капітал у промисловому та будівельному секторах.

Екстенсивний характер розвитку аграрного сектору: недостатнє використання сучасних технологій та методів управління в сільському господарстві; зростання виробництва продукції рослинництва супроводжується збільшенням посівних площ під ґрунторуйнівними

культурами (соняшник та ріпак), що супроводжується погіршенням якості ґрунтів (зниженням родючості та посиленням ерозії); недостатньо розвинута інфраструктура підтримки сільськогосподарських товаровиробників та недостатній рівень матеріально-технічного забезпечення сільськогосподарських підприємств регіону.

Слабка внутрішня кооперація та інтеграція економічного простору регіону: Низький рівень кооперації та інтеграції між агропромисловим комплексом області та промисловим (машинобудівним) комплексом, ризик посилення конкуренції між ними за ресурси, інфраструктуру забезпечення життєдіяльності, компетентну робочу силу, бюджетні та інвестиційні ресурси; підприємства машинобудівного комплексу області мають низький рівень забезпечення виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки, потреб харчової промисловості (для задоволення зростаючого попиту аграрного сектору на обладнання та техніку).

Діяльність найпотужніших підприємств та об'єднань базується на нееквівалентному обміні та "відтоку" ресурсів з регіону, що спотворює ресурсний, енергетичний, екологічний, товарний та фінансовий баланс регіональної економіки;

Нерівномірність просторового розвитку регіону та міжрегіональні диспропорції: низький рівень розвитку інфраструктури стримує економічне зростання в малих містах та сільській місцевості; продовжують зростати внутрішньорегіональні диспропорції та концентрація економічної активності в окремих центрах;

Брак інфраструктури інноваційного розвитку (технопарки, індустріальні парки, еко-міста, соціо-міста), інфраструктури розвитку сільських територій та центрів/мереж соціальної адаптації та соціокультурних інновацій. Зазначені проблеми потребують суттєвих системних змін у соціально-економічному комплексі регіону з метою досягнення збалансованого регіонального розвитку, усунення внутрішніх диспропорцій та відновлення темпів економічного і соціального розвитку.

Основними проблемами, які потребують вирішення, є посилення диспропорцій соціально-економічного розвитку регіону, низька конкурентоспроможність та інвестиційно-інноваційна активність, погіршення соціально-економічних процесів в умовах військового стану. Поглиблення диспропорцій економічного та соціального розвитку на регіональному рівні ускладнює реалізацію єдиної державної політики у сфері соціально-економічних перетворень та підвищує ризик виникнення регіональних проблем, що ускладнюється сучасними умовами військового стану.

Значні диспропорції соціально-економічного розвитку Кіровоградської області зумовлені такими проблемами: незадовільний стан інфраструктури регіону, низька адаптація робочої сили до ринкового середовища, недостатня державна підтримка розвитку підприємництва, незацікавленість більшості підприємств в інноваційній діяльності, погіршення стану навколишнього середовища та низька інвестиційна привабливість регіону. Поряд з цим, додаються питання розміщення реклокованих підприємств та працевлаштування і соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб.

Основною метою стратегічного управління соціально-економічним розвитком регіону є створення необхідних умов для реалізації наявного потенціалу, що сприятиме збільшенню внеску регіону в національну економіку та отриманню конкурентних переваг на міжнародному ринку. Проте Стратегія розвитку Кіровоградської області до 2027 р. була затверджена у 2020 р., тобто в довоєнний період і цілком прородно, що вона потребує свого перегляду та коректування в контексті сучасних воєнних реалій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1602-14>
2. Закон України «Про стимулювання розвитку регіонів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2850-15>
3. Закон України «Про охорону праці» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2003 року № 621 «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/621-2003-%D0%BF>
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. № 1001 «Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на період до 2015 року» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1001-2006-%D0%BF>
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 7 липня 2010 р. №564 «Про затвердження Положення про систему підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/564-2010-%D0%BF>
7. Указ Президента України від 12.09.2010 р. №806/2010 «Про першочергові заходи щодо вдосконалення формування та реалізації державної кадрової політики» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/806/2010>
8. Програма економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава»

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_1.pdf

9. Наказ Міністерства праці та соціальної політики України №9 від 29.01.98р. «Про затвердження Положення про розробку інструкцій з охорони праці» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0226-98>

10. Наказ МОН України від 07.11.2000 р. №522 «Про затвердження Положення про порядок здійснення інноваційної освітньої діяльності» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0946-00>

11. Наказ Державного комітету України з нагляду за охороною праці №255 від 15.11.2004 р. «Про затвердження Типового положення про службу охорони праці» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1526-04/print1361217622943898>

12. Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій: затв. наказом Агентством з питань запобігання банкрутству від 23.02.97 №22 // Держ. інформаційний бюлетень про приватизацію. – 1998. – №7

13. Аналіз методів оцінювання ефективності управління діяльністю підприємства [Електронний ресурс] / Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка». – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?operation=1&iid=1031>

14. Бандур С.І., Заяць Т.І., Терон І.В. Сучасна регіональна соціально-економічна політика держави: теорія, методологія практика. – К.: РВПС України НАН України – ТОВ „ПРИНТ ЕКСПРЕС”, 2002. – 250 с.

15. Барановський М.О. Провінційні депресивні території: підходи до виділення, демографічна ситуація, економічний стан (на прикладі Чернігівської області) // Україна: географічні проблеми сталого розвитку. – Зб. наук. праць. – В 4-х т.- К.: ВГЛ Обрії, 2004. – Т. 2. – 309-310.

16. Барановський М.О. Регіональні проблеми соціально-економічного

розвитку Чернігівської області і шляхи їх вирішення // Актуальні питання природознавства. – Ніжин: НДПІ, 2005. – С. 15-19.

18. Барановський М.О., Бездухова С.А. Чинники диференціації інвестиційної привабливості регіонів України // Україна: географічні проблеми сталого розвитку. – Зб. наук. праць. – В 4-х т.– К.: ВГЛ Обрії, 2004. – Т. 2. – 163-165.

19. Білоконь І.В. Регіоналізація соціальної політики України. В книзі: Економіка України та шляхи її дальшого реформування. – К., 2005.

20. Бурковець О.С. Підвищення інвестиційної привабливості промислових підприємств: Автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.01 / О.С. Бурковець; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2006.

21. В.А.Рулєв, С.О.Гуткевич Менеджмент [Електронний ресурс] / pidruchniki.ws. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/15890315/menedzhment/efektivnist_menedzhmentu_organizatsiyi

22. В.Л. Тодосійчук Регіональна економіка: Підручник. – Вінниця, ВДАУ, 2008. – 434 с.

23. Географія промислових комплексів – Іщук С.І. [Електронний ресурс]/pidruchniki.ws.–Режим доступу:http://pidruchniki.ws/1002080538444/rps/geografiya_promislovih_kompleksiv_-_ischuk_si

24. Головне управління статистики у Кіровоградській області [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://www.kr.ukrstat.gov.ua>

25. Гончарук А. Г. Інвестиційна привабливість промислового підприємства як об'єкт управління // Науковий журнал «Економіка харчової промисловості».–2011.–№4(12).–С. 29–33.

26. Державне регулювання економіки : навч. посіб. / Г. М. Калетнік, А.Г.Мазур, О.Г.Кубай; М-во освіти і науки, молоді та спорту України, М-во аграр. політики і продовольства України, ВНАУ. – К.: Хай-Тек Прес, 2011.

27. Державне управління: Навч. посіб. / А.Ф. Мельник, О.Ю. Оболенський, А.Ю. Васіна, Л.Ю. Гордієнко; За ред. А.Ф. Мельник. – К.: Знання-Прес, 2003. – 343 с.

28. Державна служба статистики України: офіційний сайт [Електронний ресурс] / Статистична інформація. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

29. Державне управління: теорія і практика. За загальною редакцією доктора юридичних наук, професора Авер'янова В.Б. – К.: Юрінком Інтер, 2008 – 432 с.

30. Дистанційне навчання [Електронний ресурс] / Дистанційне навчання. – Режим доступу : // <http://www.do.khai.edu/ua/about/>

31. Долішній М. Актуальні завдання регіональної політики України в сучасних умовах // Регіональна економіка. – 2004 .– №3. – С.16-32.

32. Експрес-випуск Держстату «Соціально-економічний розвиток регіонів України» [Електронний ресурс] / Статистична інформація. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.

33. Ефективність управління [Електронний ресурс] / Словник термінів. – Режим доступу: <http://library.if.ua/book/58/4106.html>

34. Заяць Т.А. Сучасна регіональна соціально-економічна політика держави: теорія, методологія, практика. – Київ: РВПС України НАН України, ТОВ «ПРИНТ ЕКСПРЕС», 2002, 15,2 д.а. (у співавторстві).

35. Інтерв'ю з Анатолієм Гальчинським [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://dt.ua/ECONOMICS/galchinskiy_u_vladi,_ne_zdatnoyi_sformuvati_strategiyu_reform,_nemaie_perspektiv.html

37. Історична довідка про область [Електронний ресурс] / Інформація Кіровоградської обласної ради. – Режим доступу: <http://www.oblrada.kirovograd.ua/kir/>

38. Керб Л.П. Основи охорони праці: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2003.

39. Кіровоградська міська рада [Електронний ресурс] / Інформація Кіровоградської міської ради. – Режим доступу: <http://www.kr-rada.gov.ua>

40. Ковтун О.І. Державне регулювання економіки: Навч. посібник. – Львів: Новий Світ – 2000, 2006. – 432 с.

41. Коломійчук В.С., Шевчук Л.Т., Шульц С.Л. Стратегічні засади соціально-економічного розвитку регіону. – Тернопіль, 2012. – С. 71-72.
42. Коваль Я.В., Антонечко І.Я. Регіональна економіка: навчальний посібник. – К.: ВД «Професіонал», 2005. – 272с.
43. Статистичний збірник «Регіони України» [Електронний ресурс] / Статистична інформація. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
44. Кіровоградська область в цифрах. Статистичний збірник. 2021. <https://www.kr.ukrstat.gov.ua/?r=public>
45. Круш П.В., Кожемяченко О.О. Регіональне управління: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007 – 248 с.
46. Манів З.О. Регіональна економіка / З.О. Манів, І.М. Луцький, С.З. Манів. – Львів : Вид-во "Магнолія", 2007. – 561 с.
47. Новікова М.М. Регіональний менеджмент: Конспект лекцій – Харків: ХНАМГ, 2007. – 94 с.
48. Обласна універсальна наукова бібліотека ім. Д.І. Чижевського [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://library.kr.ua>
49. Основи економічних знань: Навч. посіб. / А.С. Гальчинський, П.С. Єщенко, Ю.І. Палкін. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Вища шк., 2012. – 543 с
50. Основи охорони праці - Запорожець О.І. [Електронний ресурс] / pidruchniki.ws. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/13761025/bzhd/osnovni_polozhennya_zakonodavstva_pro_ohoronu_pratsi
51. <https://www.oblrada.kr.ua/commission-decission/strategiya-rozvitku-kirovogradskoi-oblasti-na-2021-2027-roki-03-03-2020>
52. ПАТ «Кіровоградський завод дозуючих автоматів» [Електронний ресурс] /Офіційний сайт. – Режим доступу: www.dozator.com.ua
53. Підвищення ефективності державної служби в Україні: методологічний підхід [Електронний ресурс] / Національне агентство України з питань державної служби. – Режим доступу: http://nads.gov.ua/control/uk/publish/article?showHidden=1&art_id=37729&cat_i

[d=37402&ctime=1141129511625](http://economika.kr-admin.gov.ua/index.php?action=upravl/upravl_1.txt)

54. Положення про департамент економічного розвитку і торгівлі Кіровоградської обласної державної адміністрації [Електронний ресурс] /Департамент економічного розвитку і торгівлі. – Режим доступу: http://economika.kr-admin.gov.ua/index.php?action=upravl/upravl_1.txt

55. Постанова КМУ від 19 січня 2022 р. № 25 Про затвердження Порядку розгляду документів про включення індустріального (промислового) парку до Реєстру індустріальних (промислових) парків <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/25-2022-%D0%BF#Text>

56. Постанова КМУ від 28 жовтня 2022 р. № 1207 Про затвердження Порядку надання коштів на безповоротній основі для облаштування індустріальних (промислових) парків та/або забезпечення будівництва об'єктів суміжної інфраструктури, необхідних для створення та функціонування індустріальних (промислових) парків

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-2022-%D0%BF#Text>

57 Поточний І.В., Захарченко В.І. Державне регулювання економіки/ За заг. ред. д.е.н.,проф.. Захарченка В.І.- Харків-Львів-Одеса: ТОВ «Одісей», 2013р. – 592с.

58. Приватне акціонерне товариство «Радій» [Електронний ресурс] /Офіційний сайт. – Режим доступу: www.radiy.kr.ua

59. Промислова група «Креатив» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу: www.creativ-group.com.ua

60. Публічне акціонерне товариство «Гідросила» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу: www.hidrosila.com.ua

61. Публічне акціонерне товариство «Червона зірка» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу: www.chervonazirka.com

62. «Рада-3» – система підтримки прийняття рішень для законотворчого процесу Верховної Ради України та рад інших рівнів Морозов, А.О.; Баран, Л.Б.; Копейчиков, В.В.; Косолапов, В.Л. [Електронний ресурс] / Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/dspace/>

handle/123456789/756

63. Регіональна економіка. [Електронний ресурс] / Зінь Е.А. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/15840720/rps/regionalna_ekonomika_-_zin_ea

64. Регіональна економіка. [Електронний ресурс] / Качан Є.П. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1963051138531/rps/regionalna_ekonomika_-_kachan_yp

65. Регіональна економіка [Електронний ресурс] / Манів З.О. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1763030338753/rps/regionalna_ekonomika_-_maniv_zo

66. Регіональна економіка [Електронний ресурс] / Шевчук Л.Т. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/14690726/rps/regionalna_ekonomika_-_shevchuk_lt

67. Регіональна економіка: тексти лекцій / [О.В. Ольшанська, М.І. Фащевський, І.В. Білоконь та ін.]; за заг. ред. М.І. Фащевського, О.В. Ольшанської. – К.: КНЕУ, 2009. – 328 с.

68. Регіональна економіка. Підручник // За ред. проф. Качана Є.П. - Тернопіль, 2008.

69. Регіональна економіка: Навчальний посібник / За ред. Я.Б.Олійника. – К.: КНТ, Видавець Фурса С.Я., 2007. – 444 с. – С.315 - 316.

70. Регіональна економіка: Підручник / В. В. Журавель, О. В. Поспелов, Г. П. Рекун, В. Б. Родченко; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х. : ХНАМГ, 2011. – 271 с.

71. Регіональний менеджмент: Навчальний посібник. М. Коваленко, Н. Кругла, Л. Радвінська, Г. Швороб., – Херсон: ОЛДІ-плюс, 2014.–301с.

72. Рейтинг інвестиційної привабливості регіонів [Електронний ресурс] /Інститут громадянського суспільства. – Режим доступу: <http://www.csi.org.ua/www/?p=2913>

73. Розміщення продуктивних сил України: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / С. І. Дорогунцов, Ю. І. Пітюренко, Я. Б. Олійник та ін. – К.: КНЕУ, 2000. – 364 с.

74 Розпорядження КМУ від 24 лютого 2023 року № 176 - р. Про схвалення Стратегії розвитку індустріальних парків на 2023-2030 роки.

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176-2023-%D1%80#Text>
<https://thepage.ua/ua/news/miniinfrastrukturi-vkazalo-prioriteti-vidbudovi>

75. Стеценко Т.О., Тищенко О.П.. Управління регіональною економікою [Електронний ресурс] / Навчальні посібники. – Режим доступу: <http://uchebnik-besplatno.com/uchebnik-natsionalnaya-ekonomika/upravlinnya-regionalnoyu-ekonomikoyu.html>

76. Стеценко Т.О. Аналіз регіональної економіки [Електронний ресурс] / Online бібліотека. – Режим доступу: <http://library.if.ua/books/98.html>

77. «Стратегія економічного і соціального розвитку Кіровоградської області на 2013 - 2020 роки» [Електронний ресурс] / Департамент економічного розвитку і торгівлі. – Режим доступу: http://ekonomika.kr-admin.gov.ua/index.php?action=programa/programa_0.txt

78. «Стратегія економічного і соціального розвитку Кіровоградської області на 2021 - 2027 роки» [Електронний ресурс] / Департамент економічного розвитку і торгівлі. – Режим доступу: <https://www.oblrada.kr.ua/commission-decission/strategiya-rozvitku-kirovogradskoi-oblasti-na-2021-2027-roki-03-03-2020>

79. Теорія менеджменту - конспект лекцій [Електронний ресурс] / Online бібліотека. – Режим доступу: <http://books.efaculty.kiev.ua/men/6/>

80. ТОВ «Завод-фірма «Ось» [Електронний ресурс] / Офіційний сайт. – Режим доступу: www.zavod-os.com.ua

91. Школа вищого корпусу державної служби [Електронний ресурс]. / Школа вищого корпусу державної служби. – Режим доступу: http://www.school.gov.ua/images/stories/school_bucklet_ukr.pdf

99. Електронний портал Бізнес. Дія [Електронний ресурс] <https://business.diia.gov.ua/en/wartime>